

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ενιαίου Λυκείου
θεωρητική κατεύθυνση
θετική κατεύθυνση (επιλογής)

Τόμος 2ος

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ

1^η έκδοση

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τόμος 2ος

1^η έκδοση

Ομάδα συγγραφής
Κώστας Η. Ακρίβος
Δ. Πτολ. Αρμάος
Τασούλα Καραγεωργίου
Ζωή Κ. Μπέλλα
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο και για την τελική επι-
λογή των κειμένων
Κώστας Μπαλάσκας, Σύμβουλος
Π.Ι.

Επιτροπή κρίσης
Ανθούλα Δανιήλ
Λουκάς Κούσουλας
Έρη Σταυροπούλου

Επιμέλεια έκδοσης
Τασούλα Καραγεωργίου
Δήμητρα Γ. Μπεχλικούδη

**Καλλιτεχνική επιμέλεια
Νότης Κατσέλης**

**Προεκτυπωτικές εργασίες
«Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη»**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα εργασίας του Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής:
(Τίνα Χρηστίδη)
(επιμ. Σοφία Χαπίδη)**

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

**Γ΄ Ενιαίου Λυκείου
Θεωρητική κατεύθυνση
Θετική κατεύθυνση (επιλογής)**

Τόμος 2ος

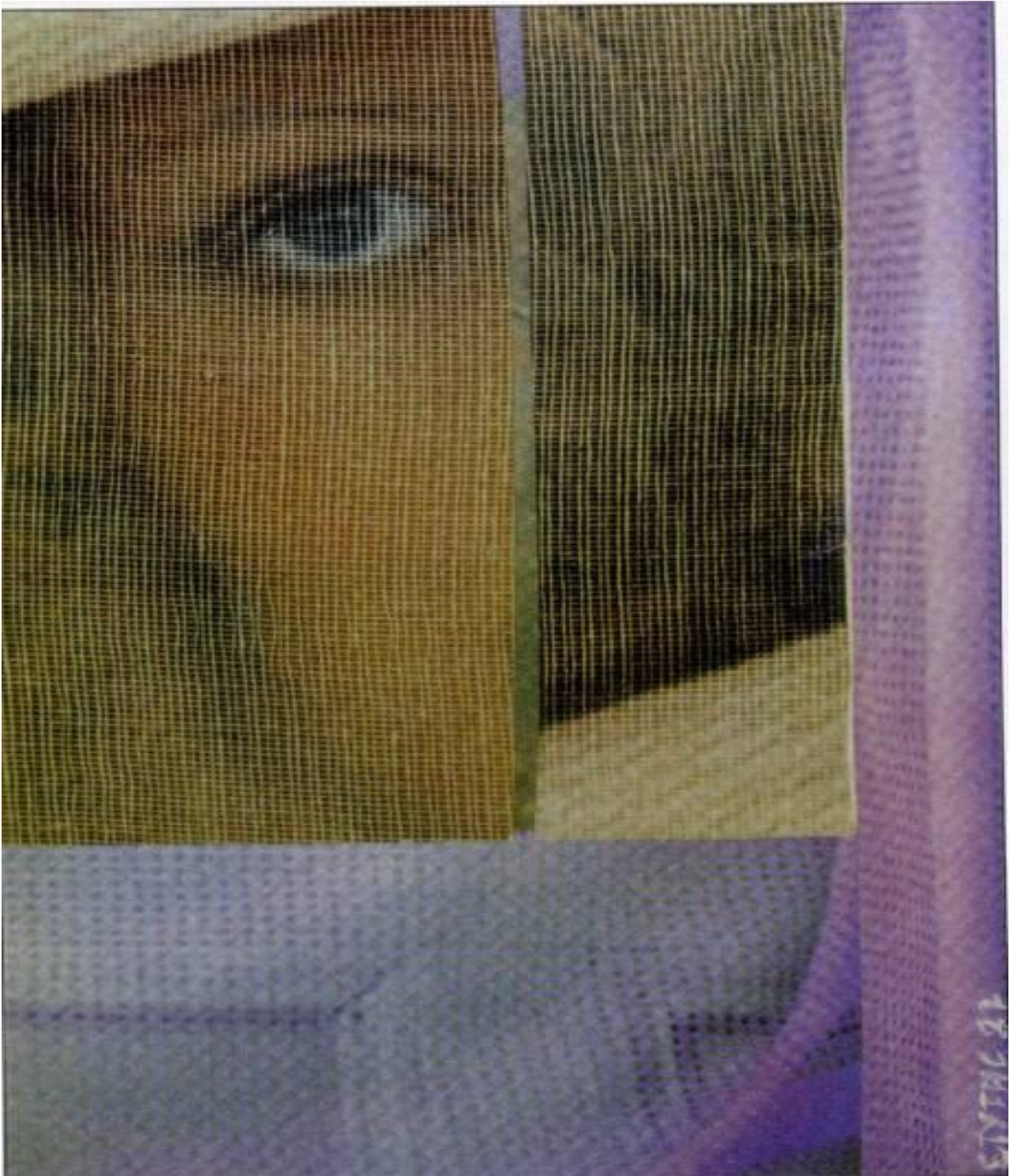

**ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΟΙΗΣΗ**

Εἶναι παιδιὰ πολλῶν ἀνθρώπων τα
λόγια μας.
Σπέρνονται γεννιοῦνται σάν τὰ
βρέφη
ριζώνουν θρέφονται μέ τό αἷμα.
Ὅπως τὰ πεῦκα
κρατοῦνε τή μορφή τοῦ ἀγέρα
ἐνῶ ὁ ἀγέρας ἔφυγε, δέν εἶναι ἐκεῖ
τό ἴδιο τὰ λόγια
φυλάγουν τή μορφή τοῦ ἀνθρώπου
κι ὁ ἄνθρωπος ἔφυγε, δέν εἶναι ἐκεῖ.

Γιώργος Σεφέρης, Τρία κρυφά
ποιήματα

Κολάζ του Οδυσσέα Ελύτη, από το βιβλίο «Ο κήπος με τις αυταπάτες», Ύψιλον 1995.

Η ενότητα αυτή, στην οποία ανθολογούνται ποιήματα από τον Καβάφη και ύστερα, μας επιτρέπει να εισέλθουμε στο εργαστήριο των ποιητών και να αφουγκρασθούμε τον διάλογο που ανοίγουν νεοέλληνες ποιητές με την ίδια την τέχνη της ποίησης.

Ο διάλογος αυτός, που είναι τόσο παλιός όσο και η ίδια η ποίηση, (ας θυμηθούμε τις επικλήσεις προς την Μούσα με τις οποίες αρχίζουν τα δύο ομηρικά έπη) μας επιτρέπει επίσης να αντιληφθούμε πως η ποιητική δημιουργία δεν γεννιέται εν κενώ, αλλά είναι μία συνεχής και αδιάλειπτη επικοινωνία με το έργο των άλλων ποιητών, κάτι που θαυ-

μάσια αποτυπώνεται στους στίχους του Γιώργου Σεφέρη Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τα λόγια μας.

Η συνομιλία των ποιητών με την τέχνη της ποίησης δεν ενδιαφέρει μόνο τους δημιουργούς ή τους μνημένους στα μυστικά της ποιητικής τέχνης, δεδομένου ότι η ποίηση, στην πρωτογενή της έκφραση, είναι ο μαγικός εκείνος χώρος, στον οποίο αποτυπώνεται η λανθάνουσα έστω, κοινή όμως ανθρώπινη ανάγκη για ουρανό.

Εξάλλου, όλοι οι αληθινοί ποιητές είχαν και έχουν υψηλή συνείδηση του χρέους τους απέναντι στην εποχή τους και στην τέχνη τους — ένα χρέος που το ξεπληρώνει ο καθένας, είτε υπηρετώντας την υψηλή είτε τη χαμηλόφωνη ποίηση, με τον δικό του τρόπο.

Στα ανθολογημένα ποιήματα παρακολουθούμε ενδεικτικά κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους ανταποκρίνονται οι ποιητές στο χρέος τους αυτό.

Έτσι, παρακολουθούμε τον ποιητή να αντιλαμβάνεται την ποίηση ως αντίδοτο κατά της φθοράς (Καβάφης)· να αναμετριέται, με εφόδιο την αυθεντικότητα της ποιητικής του φωνής, με τη συμβατικότητα την κοινωνική και την ποιητική (Καρυωτάκης)· να υπηρετεί ένα πρωτογενή λυρισμό (Πολυδούρη)· να επιχειρεί με λέμβο την ίδια την ποίηση να δραπετεύσει από αυτήν (Σκαρίμπας)· να πικραίνεται που η ποίηση δεν ανατρέπει τα καθεστώτα (Αναγνωστάκης)· να οικοδομεί σχέση ερωτική μαζί της (Ελύτης)· να αίρεται με τα σπασμένα του φτερά πάνω από την πραγματικότητα

(Σαχτούρης)· να επιχειρεί απεγνωσμένα να ανοίξει την ανοικτή πόρτα της ποίησης (Παυλόπουλος).

Ο διάλογος των ποιητών με την ποίηση φέρνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον ποιητή ως υπεύθυνο δημιουργό και την ποίηση ως πράξη ευθύνης.

Παράλληλα αποδεικνύει πως το πνευματικό προϊόν, το ποίημα, καρπός βασανιστικού συχνά μόχθου, είναι ένας μικρόκοσμος που οικοδομείται με τα υλικά της γνώσης και της συγκίνησης για τα ανθρώπινα, της εκφραστικής τόλμης και της πολύτιμης εκείνης αίσθησης της ελευθερίας που χαρίζει η υπέρβαση αυτού που μας πληγώνει.

Η ανθολόγηση των ποιημάτων που ακολουθούν έγινε με κριτήριο

να αναδειχθούν ενδεικτικά ποικίλες πλευρές του ποιητικού φαινομένου με υλικό την ίδια την ποίηση. Είναι ευνόητο ότι ο διάλογος, που η θεματική αυτή ενότητα επιχειρεί, παραμένει ανοικτός, αφού είναι αδύνατο να εξαντληθεί μέσα στο πλαίσió της, δεδομένου ότι το ίδιο το θέμα είναι τόσο ευρύ, όσο και η ίδια η ποίηση.

Κωνσταντῖνος Καβάφης (1863-1933)

Καισαρίων*

Ἐν μέρει γιά νά ἐξακριβώσω μιά ἐποχή,
ἐν μέρει καί τήν ὥρα νά περάσω,
τήν νύχτα χθές πῆρα μιά συλλογή
ἐπιγραφῶν τῶν Πτολεμαίων νά διαβάσω.

- 5 Οἱ ἄφθονοι ἔπαινοι κ' ἡ¹ κολακεῖες
εἰς ὅλους μοιάζουν. Ὅλοι εἶναι λαμπροί,
ἐνδοξοί, κραταιοί, ἀγαθοεργοί·
κάθ' ἐπιχείρησῖς των σοφοτάτη.
Ἄν πείς γιά τέσ γυναιῖκες τῆς γενιᾶς, κι αὐτές,
10 ὅλες ἡ Βερενίκες² κ' ἡ Κλεοπάτρεις θαυμαστές.

Όταν κατόρθωσα τήν ἐποχή νά ἐξακριβώσω
θ' ἄφινά τό βιβλίό ἄν μιά μνεΐα μικρή,
κι ἄσήμαντη, τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος³
δέν εἶλκυε τήν προσοχή μου ἀμέσως...

15 Ἄ, νά, ἦρθες σύ μέ τήν ἀόριστη
γοητεΐα σου. Στήν ἱστορία λίγες
γραμμές μονάχα βρίσκονται γιά σένα,
κ' ἔτσι πιό ἐλεύθερα σ' ἔπλασα μέσ στον νοῦ μου.
Σ' ἔπλασα ὠραῖο κ' αἰσθηματικό.

20 Ἡ τέχνη μου στό πρόσωπό σου δίνει
μιάν ὄνειρώδη συμπαθητική ἐμορφιά.
Καί τόσο πλήρως σέ φαντάσθηκα,
πού χθές τήν νύχτα ἀργά, σάν ἔσβυνεν
ἡ λάμπα⁴ μου —ἄφισα ἐπίτηδες νά σβύνει—

25 ἔθάρεψα πού μπῆκες μέσ στήν κάμαρά μου,
μέ φάνηκε πού ἔμπρός μου στάθηκες· ὡς θά
ἦσουν
μέσ στήν κατακτημένην Ἀλεξάνδρεια,
χλωμός καί κουρασμένος, ἰδεώδης ἐν τῇ λύπῃ
σου,
ἐλπίζοντας ἀκόμη νά σέ σπλαχνισθοῦν
30 οἱ φαῦλοι — πού ψιθύριζαν το «Πολυκαισαρίη⁵».

(1918)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* **Καισαρίων**: ο πρεσβύτερος γιος της Κλεοπάτρας. Μετά την ήττα του Αντωνίου, ο Καίσαρ Οκτάβιος τον θανάτωσε (30 π.Χ.) γιατί οι σύμβουλοι του τού υπέδειξαν ότι δεν είναι σκόπιμο να υπάρχουν πολλοί Καίσαρες. (Βλ. Κ.Π. Καβάφη, Ποιήματα, Ίκαρος, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, τόμ. Α', σ. 122).

1. **ή**: οι. Πρόκειται για μία από τις χαρακτηριστικές ορθογραφικές ιδιοτυπίες του Καβάφη, τις οποίες διατηρήσαμε και στα τρία ποιήματά του, που ανθολογούνται εδώ.
2. **Βερενίκη**: σύζυγος του βασιλιά Πτολεμαίου του Α'.

3. Αυτόν τον είπαν πióτερο απ' τους μικρούς, αυτόν τον είπαν βασιλέα των Βασιλέων.
(βλ. Κ.Π. Καβάφης, Αλεξανδρινοί βασιλείς)
4. Πρόκειται για λάμπα πετρελαίου.
5. Πολυκαισαρίη· η ύπαρξη περισσοτέρων του ενός ηγεμόνων (Καισάρων). (Βλ. Ομήρου Ιλιάδα, Β 204, οὐκ ἀγαθόν πολυκοιρανίη· δεν είναι καλό πράγμα η πολυαρχία).

Η αναγόρευση του Καισαρίωνα σε Καίσαρα είχε γίνει από τους Αλεξανδρινούς το 34 π.Χ. Το γεγονός, στο οποίο αναφέρεται ο Πλούταρχος στον Βίο του Αντωνίου, αποτέλεσε την αφετηρία του καβαφικού ποιήματος Αλεξανδρινοί βασιλείς. Όταν τέσ-

σερα χρόνια αργότερα (30 π.Χ.), οι ρωμαϊκές λεγεώνες εισβάλλουν στην Αλεξάνδρεια, ο Καισαρίων είναι περίπου δεκαεφτά ετών. Ο Καισαρίων δηλ. θανατώνεται σε ηλικία ίδια με εκείνη του ανώνυμου νέου, του οποίου παρακολουθούμε τον μαρτυρικό θάνατο στο ποίημα 27 Ιουνίου 1906, 2 μ.μ. (βλ. Κ.Ν.Λ. Γ' Γυμνασίου). Και στα δύο ποιήματα ο Καβάφης αποκαθιστά μέσω της ποίησης την ιστορική αδικία.

Σχόλιο

Στον Καισαρίωνα ο Καβάφης εμπιστεύεται τα μυστικά της Τέχνης του, αποκαλύπτοντας τον τρόπο δημιουργίας ενός καβαφικού ποιήματος. Στο ποίημα η ποίηση δρα επανορθωτικά αποκαθιστώντας την αδικία της ιστορίας εις βάρος του

μικρού Καισαρίωνα. Η πρώτη πράξη του δράματος, που ερήμην του νεαρού ήρωα του ποιήματος έχει παίξει η ιστορία, έχει βρει την ποιητική της έκφραση στο ποίημα του Καβάφη *Αλεξανδρινοί βασιλείς* (βλ. ΚΝΛ, Β' Λυκείου).

Ερωτήσεις

1. Συμφωνείτε με την άποψη πως στον Καισαρίωνα η ποίηση αποκαθιστά την αδικία της ιστορίας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
2. Ένα μέρος του ποιήματος αυτονομείται ποιητικά· να το εντοπίσετε και να σχολιάσετε τα δύο διαφορετικά υφολογικά επίπεδα που χαρακτηρίζουν συνολικά το ποίημα. (Τι επιτυγχάνεται με την

αλλαγή της ποιητικής ατμόσφαιρας;)

3. Να επισημάνετε τις διάσπαρτες ομοιοκαταληξίες και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους.

Εργασία

Να διαβάσετε τους Αλεξανδρινούς βασιλείς και να επιχειρήσετε να δώσετε μια απάντηση στο ερώτημα: Γιατί ο Καβάφης θέλγεται ποιητικά από το πρόσωπο του νεαρού Καισαρίωνα, ώστε να του αφιερώσει δύο πολύ γνωστά ποιήματα; (ένα τρίτο καβαφικό ποίημα με τίτλο Τυανεύς γλύπτης κάνει επίσης αναφορά στο πρόσωπό του).

Κωνσταντῖνος Καβάφης (1863-1933)

Ὁ Δαρεῖος*

Ὁ ποιητής Φερνάζης¹ τό σπουδαῖον μέρος
τοῦ ἐπικοῦ ποιήματός του κάμνει.
Τό πῶς τήν βασιλεία τῶν Περσῶν
παρέλαβε ὁ Δαρεῖος Ὑστάσπου. (Ἄπό αὐτόν
5 κατάγεται ὁ ἔνδοξός μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ). Ἄλλ' ἐδῶ
χρειάζεται φιλοσοφία· πρέπει ν' ἀναλύσει
τά αἰσθήματα πού θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος:
ἴσως ὑπεροψίαν καί μέθην· ὄχι ὅμως — μάλλον
10 σάν κατανόησι τῆς ματαιότητος τῶν μεγαλείων.
Βαθέως σκέπτεται τό πρᾶγμα ὁ ποιητής.

Ἄλλά τόν διακόπτει ὁ ὑπηρέτης του πού μπαίνει
τρέχοντας, καί τήν βαρυσήμαντην εἶδησι
ἀγγέλλει.

Ἄρχισε ὁ πόλεμος μέ τούς Ρωμαίους.

15 Τό πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μας πέρασε τά σύνορα.

Ὁ ποιητής μένει ἐνεός.² Τί συμφορά!

Ποῦ τώρα ὁ ἔνδοξός μας βασιλεύς,
ὁ Μιθριδάτης, Διόνυσος κ' Εὐπάτωρ,
μ' ἑλληνικά ποιήματα ν' ἀσχοληθεῖ.

20 Μέσα σέ πόλεμο — φαντάσου, ἑλληνικά ποιήμα-
τα.

Ἄδημονεῖ ὁ Φερνάζης. Ἄτυχία!

Ἐκεῖ πού τό εἶχε θετικό μέ τόν «Δαρεῖο»
ν' ἀναδειχθεῖ, καί τούς ἐπικριτάς του,
τούς φθονερούς, τελειωτικά ν' ἀποστομώσει.
25 Τί ἀναβολή, τί ἀναβολή στά σχέδιά του.

Καί νά 'ταν μόνο ἀναβολή, πάλι καλά.
Ἄλλά νά δοῦμε ἂν ἔχουμε κι ἀσφάλεια
στήν Ἄμισό.³ Δέν εἶναι πολιτεία ἐκτάκτως ὄχυρή.
Εἶναι φρικτότατοι ἐχθροί οἱ Ρωμαῖοι.
30 Μποροῦμε νά τά βγάλουμε μ' αὐτούς,
οἱ Καππαδόκες; Γένεται ποτέ;
Εἶναι νά μετρηθοῦμε τώρα μέ τές λεγεῶνες;
Θεοί μεγάλοι, τῆς Ἀσίας προστάται, βοηθήστε
μας. —

35 Ὅμως μέσ σ' ὄλη του τήν ταραχή καί τό κακό,
ἐπίμονα κ' ἡ ποιητική ἰδέα πάει κ' ἔρχεται—
τό πιθανότερο εἶναι, βέβαια, ὑπεροψίαν καί μέ-
θην·
ὑπεροψίαν καί μέθην θά εἶχεν ὁ Δαρεῖος.

(1920)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Η σκηνή και ο Φερνάζης (περσικό όνομα) πιθανότατα φανταστικά, τοποθετούνται μάλλον στο 74 π.Χ. Ο Δαρείος Υστάσπου ήταν, μετά τον Κύρο, ο μεγαλύτερος Αχαιμενίδης βασιλιάς της Περσίας (521-486)· σε μας είναι πιο γνωστός από την ήττα του εκστρατευτικού σώματος στον Μαραθώνα· οι συνθήκες υπό τις οποίες ανέβηκε στο θρόνο είναι σκοτεινές και ύποπτες. Ο ημιελληνισμένος βασιλιάς του Πόντου (ή βόρειας Καππαδοκίας) Μιθριδάτης ΣΤ' ο Μέγας (120-63 π.Χ.) υπήρξε ο πιο επίφοβος ανταγωνιστής της Ρώμης στην Ανατολή· νικήθηκε οριστικά από τον Πομπήιο το 66 π.Χ. (βλ. Κ.Π. Καβάφη, Ποιήματα, Ίκαρος, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη, τόμ. Β' σ. 100).

1. «Ο ποιητής Φερνάζης είναι φανταστικό πρόσωπο, αλλά το ιστορικό-πολιτικό πλαίσιο είναι αυθεντικό. Κλειδί του ποιήματος είναι το γεγονός ότι ο Δαρείος είχε σφετεριστεί τον θρόνο ύστερα από αιματηρές δολοπλοκίες, και ότι ο Μιθριδάτης έγινε απόλυτος μονάρχης αφού σκότωσε τον συμβασιλέα αδελφό του· τόσο ο ένας όσο και ο άλλος έπεσαν θύματα της υβριστικής τους φιλοδοξίας» (Βλ. Γ.Π. Σαββίδης, Μικρά καβαφικά, Α', Ερμής 1996 σ. 293).
2. ενεός· εμβρόντητος, κατάπληκτος.
3. Αμισός· ελληνική πόλη-κλειδί του Πόντου· έπεσε στα χέρια των Ρωμαίων το 71 π.Χ.

Το ποίημα είναι ένα θεατρικής λειτουργίας σχόλιο για τη στάση ενός φανταστικού ποιητή απέναντι στην εξουσία, η οποία μεταβαλλόμενη μεταβάλλει ταυτόχρονα και τις ποιητικές επιλογές του κεντρικού ήρωα. Ο ποιητής Φερνάζης, πρώτα οδύρεται για την ματαίωση από την ιστορική συγκυρία των σχεδίων του να επικρατήσει έναντι των ομοτέχνων του με την απόσπαση της εύνοιας του Μιθριδάτη μέσω του υμνητικού για τον Δαρείο ποιήματός του· στη συνέχεια, λύνει το δίλημμα γύρω από την υπεροψία και μέθη του Δαρείου προσαρμόζοντας την ποιητική του ιδέα στις νέες συνθήκες της επικράτησης των ρωμαϊκών λεγεώνων.

Ερωτήσεις

1. Πώς επηρεάζει η ιστορική πραγματικότητα την ποιητική στάση του Φερνάζη; Πώς σκιαγραφείται η προσωπικότητα και το ήθος του; (Να επισημάνετε το πώς αίρει το αρχικό δίλημμά του).
2. Το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο (μας) επιτρέπει να συμπεράνουμε πως την αφήγηση αναλαμβάνει ένας υποθετικός αφηγητής. Ποιο είναι το ήθος του και ποιος ο ρόλος του;
3. Να εντοπίσετε τα στοιχεία της ειρωνείας και να δείξετε τα δια-

φορετικά επίπεδα στα οποία αυτή λειτουργεί.

4. Ο τίτλος «Δαρείος» σχετίζεται με το ποίημα του Φερνάζη ή με το ιστορικό πρόσωπο;

Εργασία

Ποια απάντηση θα δίνετε στις ποιητικές απορίες που διατυπώνονται στο ποίημα του Λουκά Κούσουλα:

Λουκάς Κούσουλας (γεν. 1929)

Καβάφης «Ὁ Δαρεῖος»

Καημένος Φερνάζης...
Τοῦ ἔπεσε κἀν ἔλαφριά
ἢ πολιορκία πρῶτα, ἢ κατοχή μετὰ;
Εἶχε μεγάλα μπλεξίματα;
Ἐδέησε ἄραγε νά ξεγλιστρήσει,
πέρασε στά βουνά, ἐπέζησε;
Πέτυχε τέλος τήν εὐκαιρία:
τελείωσε καμιά φορά τόν «Δαρεῖο»
του;

(Σχηματο-ποίησις, 1967)

«Νέος Πολε-
μιστής»,
πορτραίτο
Φαγιούμ.

Κωνσταντῖνος Καβάφης (1863-1933)

Μελαγχολία τοῦ Ἰάσωνος Κλεάνδρου
ποιητοῦ ἐν Κομμαγηνῇ· 595 μ.Χ.*

Τό γήρασμα τοῦ σώματος καί τῆς μορφῆς μου
εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι.
Δέν ἔχω ἐγκαρτέρησι καμιά.
Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα·
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές,¹ ἐν Φαντασίᾳ καί Λόγῳ.²

Εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι. —
Τά φάρμακά σου φέρε Τέχνη τῆς Ποιήσεως,

**πού κάμνουνε — γιά λίγο — νά μή νοιώθεται ἡ πληγή.
(1921)**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* «Είναι ένας από τους εκτενέστερους τίτλους ποιημάτων που έγραψε ποτέ ο Καβάφης. Όχι χωρίς λόγο γιατί το ιστορικό άλλοθι αυτού του εσωτερικού μονολόγου περιορίζεται στον τίτλο, και έτσι η ταύτιση των δύο ποιητών γίνεται σχεδόν αναπόφευκτη» (βλ. Γ.Π. Σαββίδης, Μικρά καβαφικά, Α', Ερμής 1996, σ. 294).

Ο Ιάσων Κλέανδρος· πρόσωπο φανταστικό.

Κομμαγηνή· άλλοτε (164 π.Χ.-72 μ.Χ.) ανεξάρτητο κρατίδιο στα βορειοανατολικά της Συρίας και ως το 638 μ.Χ., οπότε καταλήφθηκε από τους Άραβες, τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (βλ. Κ.Π. Καβάφη,

Ποιήματα, Ίκαρος, φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδη). Στο κρατίδιο της Κομμαγηνής γίνεται αναφορά και στον Τελευταίο Σταθμό του Σεφέρη (βλ. ΚΝΛ Γ ' Λυκείου).

1. νάρκης του άλγους δοκιμές· δοκιμές νάρκης του άλγους· απόπειρες να κατευνασθεί ο πόνος.
2. εν Φαντασία και Λόγω· με τη δύναμη της φαντασίας που συλλαμβάνει και με τη μαγική λειτουργία του λόγου, δηλ. της γλώσσας, που πραγματοποιεί τη σύλληψη.

Σχόλιο

Το ποίημα, της ώριμης περιόδου του ποιητή (όταν γράφεται ο Καβά-

φης είναι 58 ετών), παρουσιάζεται ως διάλογος ενός φανταστικού ποιητή με την Ποίηση, την οποία ικετεύει να θεραπεύσει τα σημάδια του χρόνου. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πρώτη γραφή (1918) το ποίημα είχε τον τίτλο Μαχαίρι.

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Καβάφης υποδέεται ένα άγνωστο πρόσωπο, ένα ιστορικά ανύπαρκτο ποιητή του 595 μ.Χ.; Έχετε σκεφτεί πώς θα λειτουργούσε η Μελαγχολία του Ιάσωνος Κλεάνδρου..., αν απλώς είχε τον τίτλο Μελαγχολία Ποιητού;
2. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους επιτυγχάνεται η επικοινωνία του ποιητή με την Τέχνη της Ποίησης; Ποιο είναι το κλίμα της επικοινωνίας αυτής;
3. Στο ποίημά του Εκόμισα εις την τέχνην ο Καβάφης αναφέρει μεταξύ άλλων για την ποίηση: Ξέρει να σχηματίζει μορφήν της Καλλονής· / σχεδόν ανεπαισθήτως τον βίον συμπληρούσα. Ποια η σχέση των στίχων αυτών με το ποίημα που εξετάζουμε;

Εργασίες

1. Διαβάστε το ποίημα του Νίκου Καρούζου Διερώτηση για να μην κάθομαι άνεργος. Πού εντοπίζεται ο διάλογος με την καβαφική Μελαγχολία; Με ποιες άλλες ποιητικές επιλογές αντιπαραθέτει ο Καρούζος την προσωπική του στάση απέναντι στα ποιήματα;

Νίκος Καρούζος (1926-1990)

Διερώτηση για να μην κά-
θομαι άνεργος¹

Ποτέ στ' αλήθεια δεν το
'μαθα

τι είναι τα ποιήματα
Είναι πληγώματα
είν' ομοιώματα
φενάκη

φρεναπάτη²;
Φρενάρισμα ίσως;
ταραχώδη κύματα;
τι είναι τα ποιή-
ματα;
Είν' εκδορές³ απλά
γδαρσίματα;
είναι σκαψίματα;
Είναι ιώδιο; είναι φάρμα-
κα;
είναι γάζες επίδεσ-
μοι
παρηγόρια ή δια-
λείμματα;
Πολλοί τα βαλσαμώνουν
ως μηνύματα⁴.
Εγώ τα λέω ενθύμια
φρίκης.

2. Στον βυζαντικής τεχνοτροπίας πίνακα (σ. 67) του Νίκου Εγγονόπουλου, Η θυσία του ποιητή (1935), είναι εμφανής ο διάλογος με την Μελαγχολία Ιάσωνος Κλεάνδρου· χαρακτηριστική είναι η επιγραφή στον πίνακα: «Η θυσία του ποιητή Ιάσονος Κλεάνδρου εν Κομμαγηνή». Εσείς πώς αντιλαμβάνεσθε την αναφορά στο καβαφικό ποίημα;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. κάθομαι άνεργος· η έκφραση από τον Μακρυγιάννη, απαντά και στον Τελευταίο Σταθμό του Γιώργου Σεφέρη.
2. φενάκη· η περούκα· μτφ. η απάτη· φρεναπάτη· ψευδαίσθηση· παραίσθηση.

3. εκδορά· γδάρσιμο.

4. Η κριτική εδώ στη στρατευμένη ποίηση· παρ' όλα αυτά την ίδια εικόνα συναντάμε σε ένα κατ'εξοχήν «στρατευμένο» ποίημα του Γιάννη Ρίτσου:

—ένας ποιητής δίνει το παρών στο πρώτο κάλεσμα της εποχής του. Αλλιώς θα μείνουν τα τραγούδια μας πάνω απ' τις σκάλες των αιώνων
ταριχευμένα, ωραία κι ανώφελα πουλιά...

(Το χρέος των ποιητών, βλ. Παράλληλα κείμενα)

Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928)

Μικρή Άσυμφωνία εἰς Α Μειζον*

Ἄ! κύριε, κύριε Μαλακάση,¹
ποιός θά βρεθεῖ νά μᾶς δικάσει,
μικρόν ἐμέ κι ἐσᾶς μεγάλο,
ἴδια τόν ἕνα καί τόν ἄλλο;
5 Τούς τρόπους, τό παράστημά σας,
τό θελκτικό μειδίαμά σας
τό monocle² πού σᾶς βοηθάει
νά βλέπετε μόνο στό πλάι
καί μόνο αὐτούς νά χαιρετᾶτε
10 ὅσοι μοιάζουν³ ἀριστοκράται,

τὴν περιποιημένη φάτσα,
τὴν ὑπεροπτική γκριμάτσα
ἀπὸ τῆ μιά μεριά νά βάλει
τῆς ζυγαριᾶς, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη
15 πλάστιγγα νά βροντήσω κάτου,
μισητό σκῆνωμα,⁴ θανάτου
ἄθυρμα⁵, συντριμμένο βάζον⁶,
ἐγώ, κύμβαλον ἀλαλάζον⁷.
Ἄ! κύριε, κύριε Μαλακάση,
20 ποιός τελευταῖος θά γελάσει;

(Σάτιρες, 1927)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* «Οι στίχοι αυτοί απευθύνονται στον κοσμικό κύριο, και όχι στον ποιητή Μαλακάση, του οποίου δε θα μπορούσε να παραγνωρίσει κανείς το σημαντικό έργο». (Υποσημείωση του ποιητή).

1. Μαλακάσης Μιλτιάδης (1869-1943), ποιητής της Νέας Αθηναϊκής σχολής.

Σχετικά με τον εκ πρώτης όψεως αινιγματικό, παιχνιδιάρικο τίτλο, ο Τέλλος Άγρας παρατήρησε: «Το ποίημα είναι στιχουργημένο ολόκληρο σε ομοιοκαταληξίες που αρχίζουν από άλφα».

2. monocle· στρογγυλός φακός προσαρμοζόμενος στο ένα μάτι· (ο μονύελος). Ο ποιητής Μαλα-

κάσης σε όλες τις απεικονίσεις εμφανίζεται με μονόκλ.

3. μοιάζουν· τροχαϊκό αντί του ιαμβικού μέτρου· ο παρατονισμένος μετρικά στίχος και ο λόγιος τύπος αριστοκράται κάνουν εντονότερη την ειρωνεία.
4. σκήνωμα· το σώμα του ανθρώπου ως κατοικία της ψυχής· λείψανο. Η λέξη χρησιμοποιείται στα βιβλικά κείμενα.
5. άθυρμα· αυτό που προσφέρεται για παιχνίδι (αθύρω = παίζω).
6. Πιθανή αναφορά στο κάποτε πασίγνωστο ποίημα *Le vase brisé* του Γάλλου παρνασσιστή ποιητή Πρυντόμ (1839-1907), που ο Παλαμάς μετέφρασε ως Το ραγισμένο ανθογυάλι.
7. κύμβαλον αλαλάζον· το κύμβαλο, κρουστό μουσικό όργανο· από την Προς Κορινθίους επι-

**στολή του Αποστόλου Παύλου
(κεφάλαιο ΙΓ'): Ἐάν ταῖς γλώσσαις
τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καί τῶν
ἀγγέλων, ἀγάπην δέ μή ἔχω, γέ-
γονα χαλκός ἤχῶν ἢ κύμβαλον
ἀλαλάζον.**

Σχόλιο

**Στο ποίημα αυτό ο Καρυωτάκης
προσκαλεί τον ποιητή Μαλακάση
(1869-1943) σε ένα αγώνα, που μοι-
άζει με μία καρυωτακικού ύφους
παρωδία του ποιητικού αγώνα με-
ταξύ Αισχύλου και Ευριπίδη στην
κωμωδία του Αριστοφάνη Βάτρα-
χοι. Παρά το ότι ο ίδιος ο Κα-
ρυωτάκης στην υποσημείωση προ-
σπαθεί να αμβλύνει την εντύπωση
ποιητικής αναμέτρησης — εντύπω-
ση που δικαίως δημιουργεί το ποί-**

ημα — γράφοντας πως «οι στίχοι απευθύνονται στον κοσμικό κύριο, και όχι στον ποιητή Μαλακάση, του οποίου δεν θα μπορούσε να παραγνωρίσει κανείς το σημαντικό έργο», εντούτοις το ίδιο το ποίημα στην ουσία του αντιπαραθέτει στη γελοιογραφική απεικόνιση του Μαλακάση, τον Καρυωτάκη ως ποιητική ουσία.

Ερωτήσεις

1. Συμφωνείτε με την άποψη ότι παρά τις προθέσεις του δημιουργού του, όπως αυτές καταγράφονται στη σημ. 1, τελικώς το ποίημα έχει το χαρακτήρα ποιητικής αναμέτρησης, η οποία μάλιστα γίνεται με τους ιδιαίτερα σκληρούς όρους της σάτιρας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή

σας. Εσείς πώς θα απαντούσατε στα μετέωρα ερωτήματα:

**Ποιος θα βρεθεί να μας δικάσει;
Ποιος τελευταίος θα γελάσει;**

- 2. Με ποιο τρόπο ο τίτλος Μικρή ασυμφωνία εις Α μείζον υπηρετεί:
α. τη μορφή του ποιήματος (ειδικότερα την ομοιοκαταληξία του)
β. το περιεχόμενό του;**
- 3. Ένα στοιχείο πρωτοποριακό στην καρυωτακική ποίηση είναι ο λεγόμενος «ρεαλισμός» του, δηλαδή η ένταξη μέσα στο ποίημα στοιχείων της καθημερινότητας. Υπάρχουν ανάλογα στοιχεία στο συγκεκριμένο ποίημα;**
- 4. Συγκρίνετε τη Μικρή Ασυμφωνία... με την Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων (Βλ. ΚΝΛ, Β' Λυκείου).**

Μαρία Πολυδούρη (1902-1930)

Μόνο γιατί μ' άγάπησες*

**Δέν τραγουδῶ, παρά γιατί μ' άγάπησες
στά περασμένα χρόνια.**

**Καί σέ ἥλιο, σέ καλοκαιριουῦ προμάντεμα
καί σέ βροχή, σέ χιόνια,
δέν τραγουδῶ παρά γιατί μ' άγάπησες.**

**Μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου
μιά νύχτα καί μέ φίλησες στό στόμα,
μόνο γι' αὐτό εἶμαι ὠραία σάν κρίνο ὀλάνοιχτο
κι ἔχω ἓνα ρῖγος στήν ψυχή μου ἄκόμα,
μόνο γιατί μέ κράτησες στά χέρια σου.**

**Μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν
μέ τήν ψυχή στό βλέμμα,
περήφανα στολίστηκα τό ύπέρτατο
τῆς ύπαρξῆς μου στέμμα,
μόνο γιατί τά μάτια σου μέ κύτταξαν.**

**Μόνο γιατί μ' ἀγάπησες γεννήθηκα
γι' αὐτό ἡ ζωή μου ἐδόθη
στήν ἄχαρη ζωή τήν ἀνεκπλήρωτη
μένα ἡ ζωή πληρώθη.**

Μόνο γιατί μ' ἀγάπησες γεννήθηκα.

**Μονάχα γιατί τόσο ὠραῖα μ' ἀγάπησες
ἔζησα, νά πληθαίνω
τά ὄνειράτά σου, ὠραῖε, πού βασίλεψες
κι ἔτσι γλυκά πεθαίνω**

**μονάχα γιατί τόσο ώραϊα μ' άγάπησες.
(Οι τρίλιες πού σβήνουν, 1928)**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Το κείμενο παρατίθεται εδώ, όπως ανθολογείται από τον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη (Η Χαμηλή φωνή, Νεφέλη, 1990).

Σχόλιο

Στο ποίημα αυτό ζωή και τέχνη αναζητούν δικαίωση και την βρίσκουν στην αγάπη. Η Πολυδούρη χαρακτηρίζεται από ένα λυρισμό πρωτογενή· δεν γράφει ποιήματα για να διεκδικήσει μία θέση στην ιδεών την πόλη· η ποίησή της έχει λόγο ύπαρξης μόνον όταν απευθύνεται σε ένα εσύ. Ακόμα και όταν το δεύτερο πρόσωπο δεν είναι ορατό,

αντιλαμβάνεται κανείς ότι εντούτοις συνέχει το ποίημα. Τα ποιήματά της μοιάζουν με σελίδες ημερολογίου, όπως γράφει και ο ποιητής Κώστας Στεργιόπουλος (γεν. 1926) ή με ερωτικές επιστολές που έχουν συγκεκριμένο αποδέκτη· μοιάζουν σαν να γράφονται για να υπάρξει ανταπόκριση στο ερωτικό τους κάλεσμα, αλλά και για να βιώσει η ίδια με περισσότερη ένταση και με περισσότερη ποιότητα το ερωτικό της συναίσθημα.

Ερωτήσεις

1. Τη σχέση της με την ποίηση η Πολυδούρη την ομολογεί και σε ένα από τα τελευταία και ανέκδοτα ποιήματά της με τον εύγλωττο

**τίτλο Εμένα τα τραγούδια μου
ήταν μόνο για Κείνον:**

**Λοιπόν γιατί να δέχομαι το κάλεσμα
της Μούσας;**

**Σαρκάζει η πίστη μέσα μου των
θείων και των γήινων.**

**Μια ανόσια λύρα των παθών σε μέ-
να δεν ταιριάζει.**

**Εμένα τα τραγούδια μου ήταν μόνο
για Κείνον.**

**Ποια η σχέση του αποσπάσματος
με το Μόνο γιατί μ' αγάπησες;**

**2. Δείξτε πώς η μετρική μορφή
υπηρετεί το ποιητικό αποτέλε-
σμα.**

**3. Το ποίημα της Πολυδούρη
υπερασπίζεται μία ορισμένη
ποιητική επιλογή. Ποια είναι αυ-**

**τή και σε ποιο είδος ποίησης
προσιδιάζει;**

**4. Στον κόσμο των αξιών της
ζωής και της ποίησης της Πολυ-
δούρη, ποια είναι η υπέρτατη α-
ξία;**

Γιάννης Σκαρίμπας (1893-1984)

Χορός συρτός

Κάλλιο χορευταράς να 'μουνα πέρι¹
κόλλες πού νά κρατῶ καί μολυβάκια,²
θά 'σερνα συρτό χορό, χέρι μέ χέρι,
μ' ὄλα μας τοῦ γιαλοῦ τά караβάκια.
Κι ἔν' ἀψηλό τραγούδι γιά σιρόκους³
θ' ἄρχιζα, γι' ἀφροπούλια καί γιά ἕνα
γλαρό καράβι μέ πανιά καί κόντρα φλόκους⁴
πού θά 'ρχονταν νά μ' ἔπαιρνε καί μένα.
Μέ χῶρις⁵ Καρυωτάκη, Πολυδούρη,

μόνο νά τραγουδᾶν τριγύρω οἱ κάβοι,⁶
κι οἱ πένες μου πενιές σ' ἓνα σαντούρι⁷,
ἄσπρα πανιά σου οἱ κόλλες μου, καράβι!
Γιαλό-γιαλό νά φεύγουμε καί ἄντε!
Νά λέμε ὅλο γιά μάτια, ὅλο γιά μάτια,
κι ἐκεῖ —λές κομφετί μέσ στό λεβάντε⁸—
ὅλα μου τά γραφτά χίλια κομμάτια!
Καί, σάν χτισμένη ἐκεῖ ἀπό κιμωλία,
βαθιά νά χάνεται ἡ Χαλκίδα⁹ πέρα,
μ' ὅλα μου ἀνοιγμένα τά βιβλία,
καθώς μπουλούκι γλάροι στόν ἀέρα...

(Ἐαυτούληδες, 1950)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. πέρι· παρά.
2. **Ανάλογη επιθυμία στους στίχους του Ζαχαρία Παπαντωνίου (1877-1940):**

Σοφέ μου, το τετράσοφο
που σε φωτάει λυχνάρι
να 'τανε λέει φεγγάρι
και συ είκοσι χρονώ!

3. **σιρόκος· νοτιοανατολικός άνεμος.**
4. **φλόκος· τριγωνικό ιστίο που προεξέχει από την πλώρη του καραβιού.**
5. **χώρις· χωρίς.**
6. **κάβος· ακρωτήριο.**

Υπάρχει εδώ μια αναλογία με τους στίχους του Κώστα Βάρναλη (1884-1974) από το ποίημα Θάλασσα (Το φως που καίει, 1923), στο οποίο επικρατεί επίσης μία έντονη τάση φυγής από την πραγματικότητα (Βλ. ΚΝΛ Γ' Γυμνασίου):

Να ταξιδεύουν στον αγέρα τα νη-
σάκια, οι κάβοι,

τ' ακρόγιαλα σα μεταξένιοι αχνοί
και με τους γλάρους συνοδιά
κάποτ' ένα καράβι

ν' ανοίγουν να το παίρνουν οι ου-
ρανοί...

7. σαντούρι· έγχορδο παραδοσι-
ακό μουσικό όργανο.
8. λεβάντες· ανατολικός άνεμος.
9. Η Χαλκίδα είναι ο τόπος όπου
έζησε ο Γιάννης Σκαρίμπας.

Σχόλιο

Ο Σκαρίμπας στον Χορό συρτό απαντάει με τον δικό του τρόπο στο δίλημμα ζωή ή τέχνη, εκφράζοντας μία τάση φυγής που χαρακτηρίζει συνολικά το ρεύμα των νεορομαντικών και νεοσυμβολιστών, του οποίου αποτελεί έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους.

Ερωτήσεις

1. Στον Χορό συρτό του Σκαρίμπα κυριαρχεί τάση φυγής από ένα πραγματικό προς ένα ιδεατό κόσμο. Συνθέστε με υλικά του ποιήματος τα χαρακτηριστικά των δύο αντιπαρατιθέμενων κόσμων. Ποιος είναι ο κυρίαρχος στο ποίημα;

2. Σε ποια σημεία του κειμένου επισημαίνετε διάθεση κριτική του Σκαρίμπα απέναντι στους ποιητές της γενιάς του; Γιατί;
3. Γράφοντας το ποίημα ο Σκαρίμπας προφανώς θα χρησιμοποίησε κόλλες και μολυβάκια. Αντιφάσκει αυτό με το περιεχόμενο του ποιήματος ή όχι;

—————Εργασία—————

Διαβάστε το ποίημα του Κώστα Καρυωτάκη Σταδιοδρομία και εξετάστε το συγκριτικά με τον Χορό συρτό:

Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928)

Σταδιοδρομία

Τή σάρκα, τό αίμα θά βάλω
σέ σχῆμα βιβλίου μεγάλο.
«Οἱ στίχοι παρέχουν ἐλπίδες»
θά γράφουν οἱ ἐφημερίδες.
«Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου»¹
καί δίπλα σ' αὐτό τ' ὄνομά μου.
Τήν ψυχή καί τό σῶμα πάλι
στή δουλειά θά δίνω, στήν πάλη.
Ἄλλά, μέ τή δύση τοῦ ἡλίου,
θά πηγαίνω στοῦ Βασιλείου.²
Ἐκεῖ θά βρίσκω ὅλους τούς ἄλλους
λογίους καί τούς διδασκάλους.
Τά λόγια μου θά 'χουν οὐσία,
ἢ σιωπή μου μιά σημασία.
Θηρεύοντας πράγματα αἰώνια,
θ' ἀφήσω νά φύγουν τά χρόνια.
Θά φύγουν, καί θά 'ναι ἡ καρδιά μου

σά ρόδο πού έπάτησα χάμου.
(Σάτιρες, 1927)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου· ποιήτρια και πεζογράφος (Πρέβεζα 1897-1977).
2. Βασιλείου· εκδοτικός οίκος και βιβλιοπωλείο στην οδό Σταδίου.

«Καραβάκι», έργο του Σπύρου Βασιλείου.

Μίλτος Σαχτούρης (γεν. 1919)

Ὁ Ἐλεγκτής*

Ἕνας μπαξές γεμάτος αἶμα

εἶν' ὁ οὐρανός

καί λίγο χιόνι

ἔσφιξα τά σκοινιά μου

πρέπει καί πάλι νά ἐλέγξω

τ' ἀστέρια

ἐγώ

κληρονόμος πουλιῶν

πρέπει

**Ἔστω καί μέ σπασμένα φτερά¹
νά πετάω.**

(Τά φάσματα ἤ ἡ χαρά στόν ἄλλο δρόμο, 1958)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

***Οι τίτλοι στον Σαχτούρη είναι συνήθως ουσιαστικά συνοδευόμενα από ένα οριστικό άρθρο (βλ. Το ψωμί, Η Αποκριά, Ο στρατιώτης ποιητής, ΚΝΛ Γ' Γυμνασίου, Β ' και Γ ' Λυκείου, αντίστοιχα): αυτός είναι ένας τρόπος για να ορίσει ο ποιητής τον χώρο του, ώστε να προετοιμαστεί ο αναγνώστης της ποίησης του για την είσοδο στον μαγικό του κόσμο, όπου κατά κανόνα παρακολουθεί μια παράξενη και ωστόσο γοητευτική μικρή ποιητική ιστορία.**

**1. Το θέμα του ποιητή με τα σπασμένα φτερά χαρακτηριστικό στην ποίηση: απαντά στον Καρυωτάκη:
Έχω κάτι σπασμένα φτερά (Σαν**

δέσμη από τριαντάφυλλα, Ελεγεία
1927) και στον Μπωντλαίρ
(Άλμπατρος), όπου ο ποιητής ταυτί-
ζεται με το πουλί άλμπατρος:

σαν έρθει εξόριστος στη γη και
στην οχλοβοή

μες στα γιγάντια του φτερά χάνει
τα βήματά του.

(Μτφρ. Αλέξ. Μπάρας, βλ. ΚΝΛ, Β'
Λυκείου).

Σχόλιο

Η ευθύνη του ποιητή συνίσταται
στο να καθιστά δυνατή την επικοι-
νωνία με τον ουρανό. Έστω και με
φτερά σπασμένα ο ποιητής ως ε-
λεγκτής οφείλει να ελέγχει το φως
των αστεριών σε ένα ουρανό που
είναι ασφαλώς μία δύσκολη υπό-
θεση (γεμάτος αίμα και λίγο χιόνι),
επειδή αυτό υπαγορεύει η ίδια του

η φύση του ως κληρονόμου πουλιών. Στο ποίημα συναντάμε το πάγιο στην ποίηση του Σαχτούρη αίτημα για ουρανό· η ευθύνη του ποιητή συνίσταται στη δικαίωση του αιτήματος αυτού, που είναι για τον Σαχτούρη ένα πανανθρώπινο αίτημα: Ας μη το κρύβουμε / διψάμε για ουρανό, (βλ. Το ψωμί, ΚΝΛ, Γ' Γυμνασίου, σ. 356).

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ευθύνη του ελεγκτή; Ποια στοιχεία μας επιτρέπουν να τον ταυτίσουμε με τον ποιητή;
2. Πώς αντιλαμβάνεσθε την εικόνα που περιγράφεται από τον στίχο, έσφιξα τα σχοινιά μου;

Εργασία

Διαβάστε το ποίημα του Σαχτούρη
Ο Συλλέκτης και εξετάστε το συγ-
κριτικά με τον Ελεγκτή.

Μίλτος Σαχτούρης

Ό Συλλέκτης

Μαζεύω πέτρες γραμματόσημα
πώματα από φάρμακα σπασμένα
γυαλικά
πτώματα από τόν ουρανό
λουλούδια
κι ό,τι τό καλό
σ' αυτό τόν άγριο κόσμο
κινδυνεύει

ψηλά κοιτάζω σάν χαρταετός
ό Σταυραϊτός νά φεύγει
άγγίζω δίχως φόβο ήλεκτροφόρα
σύρματα

αυτά δέ μέ άγγίζουν

ό ήλιος μαζεύει τίς ήμέρες μου
γελώντας

μονάχα ή ψυχή στ' αυτί μου
ψιθυρίζει λέγοντας:
σκοτείνιασε σκοτείνιασες
γιατί;
δέν είσαι τρομαγμένος;

(Το σκεύος, 1971)

«Ο μικρός αετός», έργο του Διαμαντή Διαμαντόπουλου.

**Μανόλης Αναγνωστάκης (γεν.
1925)**

Ἐπίλογος

Κι ὄχι αὐταπάτες προπαντός.

**Τό πολύ-πολύ νά τούς¹
ἐκλάβεις σά δύο θαμπούς
προβολεῖς μέσ στήν ὀμίχλη
Σάν ἓνα δελτάριο σέ φίλους
πού λείπουν μέ τή μοναδική
λέξη: ζῶ.**

**«Γιατί», ὅπως πολύ σωστά
εἶπε κάποτε κι ὁ φίλος μου ὁ
Τίτος,²
«Κανένας στίχος σήμερα δέν
κινητοποιεῖ τίς μάζες
Κανένας στίχος σήμερα δέν
ἀνατρέπει καθεστῶτα»**

Ἔστω.

**Άνάπηρος, δείξε τὰ χέρια σου.
Κρίνε γιά νά κριθεῖς.³
(Ὁ στόχος, 1970)**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1. τους· εννοεί τους στίχους.**
- 2. Τίτος· Πρόκειται για τον ποιητή Τίτο Πατρίκιο, ομότεχνο και φίλο του Μανόλη Αναγνωστάκη.**
- 3. Αντιστροφή της βιβλικής ρήσης, Μή κρίνετε ἵνα μή κριθῆτε.**

Σχόλιο

Πρόκειται για το τελευταίο ποίημα της συλλογής Ὁ στόχος, η οποία συμπεριελήφθη στη συλλογική έκδοση Δεκαοχτώ κείμενα, Κέδρος

1970, που εκδόθηκε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974). Το ποίημα, με τον χαρακτηριστικό του τίτλο Επίλογος, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία ποιητική υποθήκη του Αναγνωστάκη δεδομένου ότι ουσιαστικά είναι και το τελευταίο μέχρι στιγμής ποίημά του. Ο Επίλογος του Αναγνωστάκη συνδιαλέγεται με το Στίχοι - 2 του Τίτου Πατρικίου.

Η αποδοχή από τον Αναγνωστάκη της πικρής διαπίστωσης του Πατρικίου για την αδυναμία της ποίησης να ανατρέψει καθεστώτα και να κινητοποιήσει τις μάζες, δεν απαλλάσσει τον ποιητή από το χρέος του· αντιθέτως, όπως και στα ποιήματα Ο ελεγκτής του Μίλτου Σαχτούρη και Στίχοι - 2 του Πατρικίου, οφείλει και μέσα στις πιο αντίξοες συνθήκες να υπερασπίζεται το

φως και να βρίσκεται σε διαρκή αντινομία με το σκοτάδι. Ανάλογη είναι η στάση στο ποίημα του Άρη Αλεξάνδρου με τον εύγλωττο τίτλο Η αναμμένη λάμπα (βλ. Παράλληλα Κείμενα).

Ερωτήσεις

- 1. Ποιος είναι, σύμφωνα με το κείμενο, ο ρόλος της ποίησης και ποια η ευθύνη του ποιητή;**
- 2. Το ποίημα είναι γραμμένο σε δεύτερο πρόσωπο. Ποιος είναι ο πραγματικός αποδέκτης του;**
- 3. Ένα γενικό χαρακτηριστικό της ποιητικής του Μανόλη Αναγνωστάκη είναι η χρησιμοποίηση στοιχείων του προφορικού λόγου. Να τα εντοπίσετε και να αξιολογήσετε τη λειτουργία τους (Να επισημάνετε ανάλογα στοι-**

χεία στους Νέους της Σιδώνας
1970, ΚΝΛ Β' Λυκείου).

Εργασία

Να εξετάσετε συγκριτικά τον Επί-
λογο του Αναγνωστάκη με το Στίχοι
- 2 του Τίτου Πατρίκιου:

Τίτος Πατρίκιος (γεν. 1928)

Στίχοι – 2

Στίχοι πού κραυγάζουν
στίχοι πού όρθώνονται τάχα
σάν ξιφολόγχες
στίχοι πού άπειλοϋν τήν
καθεστηκυϊά τάξη
καί μέσα στούς λίγους πό-
δες τους
κάνουν ή άνατρέπουν τήν
έπανάσταση,

ἄχρηστοι, ψεύτικοι, κομπασ-
τικοί,
γιατί κανένας στίχος σήμερα
δέν ἀνατρέπει καθεστῶτα
κανένας στίχος δέν
κινητοποιεῖ τίς μάζες...
(Π ο ι έ ς μ ά ζ ε ς ;... Μετα-
ξύ μας τώρα
π ο ι ο ί σκέφτονται τίς μάζ-
ζες;...
Τό πολύ: μιά λύτρωση
ἀτομική –ἄν ὄχι ἀνάδειξη!...)
Γι' αὐτό κι ἐγώ δέν γράφω
πιά
γιά νά προσφέρω χάρτινα
ντουφέκια,
ὄπλα ἀπό λόγια φλύαρα καί
κούφια!
Μόνο μίαν ἄκρη τῆς
ἀλήθειας νά σηκώσω
νά ρίξω λίγο φῶς στήν
πλαστογραφημένη μας ζωή–

**ὅσο μπορῶ, κι ὅσο κρατή-
σω!...**

(Μαθητεία 1952-1962, 1963)

**«Ο τρελός» (1942), Ξυλογραφία του
Α. Τάσσου.**

Νίκος Έγγονόπουλος (1910-1985)

Ποίηση 1948

τούτη ἡ ἐποχή
τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ
δέν εἶναι ἐποχή
γιά ποίηση
κι ἄλλα παρόμοια:¹
σάν πάει κάτι
νά
γραφεῖ
εἶναι
ὡς ἄν
νά γράφονταν
ἀπό τήν ἄλλη μεριά
ἀγγελτηρίων θανάτου

γι' αὐτό καί
τά ποιήματά μου
εἶν' τόσο πικραμένα

(καί πότε —ἄλλωστε— δέν ἦσαν;)
κι εἶναι
—πρό πάντων—
καί
τόσο
λίγα

(ΕΛΕΥΣΙΣ, 1948)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αναφορά στον καβαφικό στίχο:
...κι ἄλλα ἤχηρά παρόμοια (Κ.Π. Καβάφης, Ἄπό τήν σχολήν τοῦ περιωνύμου φιλοσόφου).

Μανόλης Αναγνωστάκης (1925)

Στόν Νίκο Ε... 1949

Φίλοι

Πού φεύγουν

Πού χάνονται μιά μέρα

Φωνές

Τή νύχτα

Μακρινές φωνές

Μάνας τρελής στους έρημους δρό-
μους

Κλάμα παιδιοῦ χωρίς απάντηση

Έρείπια

Σάν τρυπημένες σάπιες σημαίες

Έφιάλτες,¹

Στά σιδερένια κρεβάτια

Όταν τό φῶς λιγοστεύει

Τά ξημερώματα.

(Μά ποιός μέ πόνο θά μιλήσει² για όλα αυτά;).

(Παρενθέσεις, 1949)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το ποίημα γράφεται στη φυλακή του Γεντί Κουλέ (Επταπύργιο), όπου ο Αναγνωστάκης είχε οδηγηθεί, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, για τις αριστερές πεπιοθήσεις του και όπου έζησε την εφιαλτική εμπειρία του μελλοθανάτου.
2. Ο Αναγνωστάκης θα μιλήσει για όλα αυτά στο ποίημα με τον χαρακτηριστικό τίτλο Μιλώ (Συνέχεια 2):

Μιλώ για τις ξυπόλυτες μάνες
που σέρνονται στα χαλάσματα
Για τις φλεγόμενες πόλεις τα
σωριασμένα κουφάρια στους
δρόμους

Τους μαστροπούς ποιητές που
τρέμουνε τις νύχτες στα κατώ-
φλια

Μιλώ για τις ατέλειωτες νύχτες
όταν το φως λιγοστεύει τα ξη-
μερώματα

Για τα φορτωμένα καμιόνια και
τους βηματισμούς στις υγρές
πλάκες

Για τα προαύλια των φυλακών
και για το δάκρυ των μελλοθανά-
των.

Σχόλιο

Το ποίημα του Νίκου Εγγονόπουλου, γραμμένο κατά την αιματηρή περίοδο του εμφυλίου πολέμου (1946-1949), είναι μία δήλωση για την αδυναμία της ποίησης να αρθρώσει τον λόγο της μέσα στις αιματηρές συνθήκες του διχασμένου από τον εμφύλιο σπαραγμό έθνους.

Ένα χρόνο αργότερα ο εικοσιτετράχρονος τότε Αναγνωστάκης γράφει ένα ποίημα με ανάλογο περιεχόμενο, αλλά από διαφορετική σκοπιά. Τα δύο ποιήματα ανοίγουν έναν ενδιαφέροντα διάλογο γύρω από το χρέος της ποίησης απέναντι στις επιταγές της ιστορικής πραγματικότητας.

Ερωτήσεις

1. Να εξετασθούν συγκριτικά τα δύο ποιήματα. Ποια είναι η επιλογή του Εγγονόπουλου και ποια του Αναγνωστάκη;
2. Ποια γενικά συμπεράσματα προκύπτουν για το χρέος της ποίησης απέναντι στις επιταγές της σύγχρονης πραγματικότητας; Ποια είναι η δική σας άποψη για το θέμα αυτό;

«Εμφύλιος πόλεμος» 1949, έργο του Νίκου Εγγονόπουλου.

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

Μικρή Πράσινη Θάλασσα

Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Πού θά 'θελα νά σέ υἰοθετήσω
Νά σέ στείλω σχολεῖο στήν Ἴωνία
Νά μάθεις μανταρίνι καί ἄψινθο¹

5 Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Στό πυργάκι τοῦ φάρου τό καταμεσήμερο
Νά γυρίσεις τόν ἥλιο καί ν' ἀκούσεις
Πῶς ἡ μοίρα ξεγίνεται καί πῶς
Ἄπό λόφο σέ λόφο συνεννοοῦνται

10 Ἄκόμα οἱ μακρινοί μας συγγενεῖς
Πού κρατοῦν τόν ἄερα σάν ἀγάλματα
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ
Μέ τόν ἄσπρο γιακά καί τήν κορδέλα
Νά μπεῖς ἀπ' τό παράθυρο στή Σμύρνη²

15 Νά μοῦ ἀντιγράψεις τίς ἀντιφεγγιές στήν ὄροφή
Ἄπό τά Κυριελέησον καί τά Δόξα Σοι
Καί μέ λίγο Βοριά λίγο Λεβάντε
Κύμα το κύμα νά γυρίσεις πίσω
Μικρή πράσινη θάλασσα δεκατριῶ χρονῶ

20 Γιά νά σέ κοιμηθῶ³ παράνομα
Καί νά βρίσκω βαθιά στήν ἀγκαλιά σου
Κομμάτια πέτρες τά λόγια τῶν Θεῶν
Κομμάτια πέτρες τ' ἀποσπάσματα τοῦ Ἡράκλειτου⁴.

(Το Φωτόδεντρο και η Δέκατη Τέταρτη Ομορφιά, Ίκαρος, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. άψινθος· αρωματικό φυτό.
2. Και μετά την καταστροφή της Σμύρνης (1922) ο ελληνικός πολιτισμός επιβιώνει ως μνήμη και ως αίσθηση της ζωής.
3. Να σε κοιμηθώ· η έκφραση από τον Μακρυγιάννη· να ενωθώ ερωτικά μαζί σου.
4. Ηράκλειτος· ο περίφημος Εφέσιος φιλόσοφος (540-480).

Σχόλιο

«Στη Μικρή Πράσινη Θάλασσα», από τα πιο λεπτά και ευαίσθητα ποιήματα του Ελύτη, η Κόρη / Ποίηση οδηγεί τον ποιητή προς μία ερωτική βίωση της ελληνικής παράδοσης.

Στο ποίημα αυτό είναι πολύ φανερή η θαλασσινή οντότητα της Κόρης, όπως η αντίστοιχη καταγωγή της ποίησης του Ελύτη. Επιθυμία του ποιητή είναι το μικρό κορίτσι να μαθητεύσει εκεί που έθαλλε το κάλλος και η σπιρτάδα της ιωνικής σκέψης που τόσο έχει ελκύσει τον Ελύτη. Η επανάληψη της τρυφερής επίκλησης οδηγεί την Κόρη στο μυστήριο του φωτός, κεντρικό θέμα στην ποίησή του, και στο πώς μπορεί να κατανοήσει τη μεταφυσική του ήλιου. Να μάθει να προσεγγίζει τον κόσμο με τις αισθήσεις (ακούσεις, κρατούν) και να δεθεί με την παράδοση, τόσο την μακρινή όσο και τη χτεσινή, των γονιών του (στ. 13-14) κι ακόμη εκείνη της Ορθοδοξίας (στ. 15-16), αλλά και της ελληνικής φύσης (στ. 17-18). Στο τέλος του ποιήματος με μία αντι-

στροφή των πραγμάτων μαθητής γίνεται ο ποιητής, ο οποίος μέσα από τη μυητική διαδικασία του έρωτα θα μπορέσει να ψηλαφήσει και να μάθει τα όσα ελάχιστα έχουν φτάσει ως αυτόν». (Βλ. Στέφανος Διαλη-σμάς, «Η ποίηση και ο ποιητής στον Ελύτη», Π.Ε.Φ., Σεμινάριο 23, Οδυσσέας Ελύτης, Αθήνα, 1977, σ. 74-85).

Κολάζ του Οδυσσέα Ελύτη.

Ερωτήσεις

- 1. Γιατί επιλέγει ο ποιητής να δώσει στην Κόρη / Ποίηση οντότητα θαλασσινή; Ποιο είναι το δικό σας σχόλιο για την ηλικία της Μικρής Πράσινης Θάλασσας; Ποια είναι εντέλει η σχέση του Ελύτη με την ποίηση;**
- 2. Η προσέγγιση του κόσμου με τις αισθήσεις πραγματοποιείται μέσα στο ποίημα με ανάλογες εικόνες. Ποιες είναι αυτές;**

Γιώργης Παυλόπουλος (γεν. 1924)

Τὰ Ἀντικλειΐδια

Ἡ Ποίηση εἶναι μιά πόρτα ἀνοιχτή¹.
Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς νά βλέπουν
τίποτα καί προσπερνοῦνε. Ὅμως μερικοί
κάτι βλέπουν, τό μάτι τους ἀρπάζει κάτι
5 καί μαγεμένοι πηγαίνουνε νά μποῦν.
Ἡ πόρτα τότε κλείνει. Χτυπᾶνε μά κανεῖς
δέν τούς ἀνοίγει. Ψάχνουνε γιά τό κλειδί.
Κανεῖς δέν ξέρει ποιός τό ἔχει. Ἀκόμη
καί τή ζωή τους κάποτε χαλᾶνε μάταια

10 γυρεύοντας τό μυστικό νά τήν άνοίξουν.
Φτιάχνουν άντικλείδια². Προσπαθοϋν.
‘Η πόρτα δέν άνοίγει πιά. Δέν άνοιξε ποτέ
γιά όσους μπόρεσαν νά ίδοϋν στό βάθος.
’Ισως τά ποιήματα πού γράφτηκαν
15 άπό τότε πού ύπάρχει ό κόσμος
είναι μιά άτέλειωτη άρμαθιά άντικλείδια
γιά ν' άνοίξουμε τήν πόρτα τής Ποίησης.
Μά ή Ποίηση είναι μιά πόρτα άνοιχτή.

(Τά Άντικλείδια, 1988)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πολλές είναι οι απόπειρες των ποιητών να ορίσουν την ποίηση:

Η ποίηση είναι ανάπτυξη ενός επιφωνήματος (Βαλερύ).

Η ποίηση είναι ανάπτυξεις στίλβοντος ποδηλάτου (Εμπειρικός).

Η ποίηση είναι το καταφύγιο που φθονούμε (Καρυωτάκης).

2. Να προσεχθεί πως ενώ το κλειδί είναι ένα, τα αντικλείδια είναι πολλά.

Σχόλιο

Το ποίημα είναι ένας μύθος για την ποίηση και αφηγείται μία επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες απόπειρα να παραβιασθεί η ανοιχτή της πόρτα. Το πρόσωπο που αφηγείται έχει καθολική εποπτεία στον χώρο που είναι ο κόσμος και στον χρόνο που είναι από τότε που υπάρχει ο κόσμος. Αξίζει να προσεχθεί ότι το ποίημα τελειώνει όπως άρχισε (κύκλος) και γίνεται έτσι το ίδιο φορέας της εμπειρίας που περιγράφει.

Ερωτήσεις

1. Τι σημαίνει Πολλοί κοιτάζουν μέσα χωρίς να βλέπουν τίποτα; Μπορεί να ισχύει το αντίστροφο; Να βλέπουμε χωρίς να κοιτάζουμε;

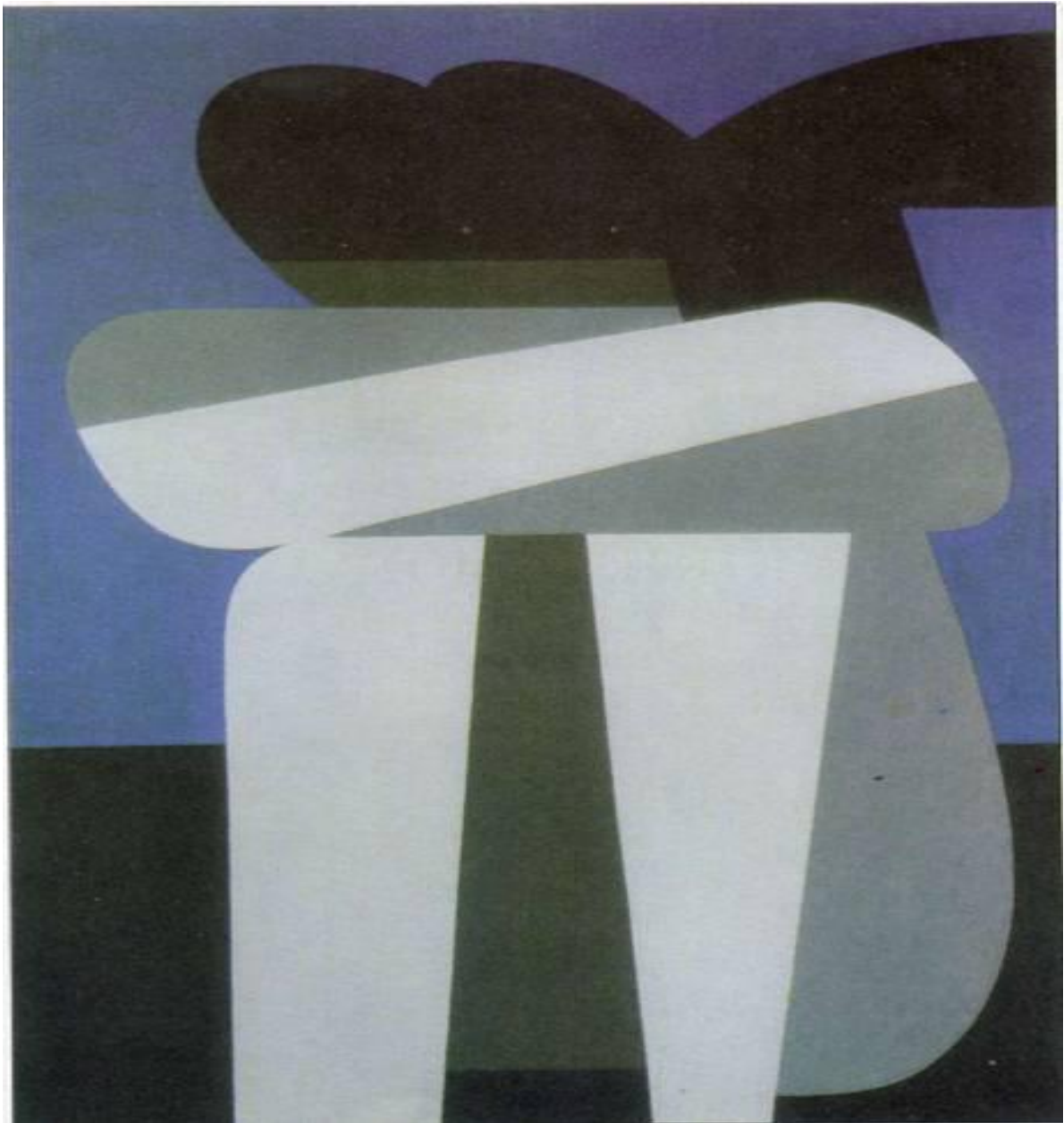
2. ...μαγεμένοι πηγαίνουνε να μπουν... Τι τους παρακινεί να μπουν; Από τι δηλαδή μαγεύονται; Τι μπορεί να βλέπουν; Εσείς τι βλέπετε;
3. Γιατί η πόρτα κλείνει για όσους μπόρεσαν να δουν στο βάθος;
4. Στο γνωστό παραμύθι, Ο Αλή-Μπαμπάς και οι Σαράντα Κλέφτες μια λέξη μαγική ανοίγει τη σπηλιά με τους θησαυρούς. Μπορείτε να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στο παραμύθι και στον ποιητικό μύθο;
5. Ποιος είναι ο ορισμός των ποιημάτων; Ταυτίζονται τα ποιήματα με την ποίηση;
6. Γιατί το ποίημα κλείνει όπως άρχισε; Γιατί δεν παραβιάζεται ποτέ η ανοιχτή πόρτα της Ποίησης;

«Πόρτα», έργο του Δημήτρη Γέρου.

Η ΠΟΙΗΤΡΙΑ
ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ

«Μορφή», 1983, έργο του Γιάννη Μόραλη.

Η Κική Δημουλά γεννήθηκε το 1931 στην Αθήνα, όπου και ζει. Παντρεύτηκε τον ποιητή Άθω Δημουλά (1921-1985), με τον οποίο απέκτησε δύο παιδιά. Εργάστηκε ως υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Έχει δημοσιεύσει τις εξής ποιητικές συλλογές:

Ποιήματα 1952

Έρεβος 1956, Στιγμή 1990

Ερήμην 1958, Στιγμή 1990

Επί τα ίχνη, Φέξης 1963, Στιγμή 1989

Το λίγο του κόσμου 1971, Νεφέλη 1983, Στιγμή 1990

Το τελευταίο σώμα μου, Κείμενα

1981, Στιγμή 1989

Χαίρε Ποτέ, Στιγμή 1988

Η εφηβεία της λήθης, Στιγμή 1994

Ενός λεπτού μαζί, Ίκαρος 1998

Ποιήματα (Συγκεντρωτική έκδοση), Ίκαρος 1998

Τιμήθηκε το 1972 με το Β΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη συλλογή Το λίγο του κόσμου, το 1989 με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη συλλογή Χαίρε ποτέ και το 1995 με το Βραβείο Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών για τη συλλογή Η εφηβεία της λήθης. Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί στα Αγγλικά, στα Γαλλικά, στα Ισπανικά, στα Ιταλικά, στα Πολωνικά, στα Βουλγαρικά, στα Γερμανικά και στα Σουηδικά.

Σε μία ομιλία της για την ποίηση η Δημουλά όρισε ως εξής το ποίημα:

«Βαδίζεις σε μιαν έρημο. Ακούς ένα

πουλί να κελαηδάει. Όσο κι αν είναι απίθανο να εκκρεμεί ένα πουλί μέσα στην έρημο, ωστόσο εσύ είσαι υποχρεωμένος να του φτιάξεις ένα δέντρο. Αυτό είναι το ποίημα».

Πράγματι η ποίηση της Δημουλά ανθεί πάνω στο άνυδρο έδαφος της στέρησης, της απώλειας, της συναισθηματικής ματαίωσης και, προκειμένου για τα μετά από τη συλλογή Χαίρε ποτέ ποιήματά της, πάνω στο έδαφος της απουσίας του αγαπημένου προσώπου. Αυτή τη στέρηση κι αυτή την απουσία αναπληρώνει επιτυγχάνοντας μέσα στο χώρο της ποίησης την επικοινωνία με ένα εσύ, με τον άλλον που λείπει, επικοινωνία που η πραγματικότητα αρνείται. Και από αυτή την άποψη η ποίηση της Δημουλά, όσο πικρά συναισθηματικά φορτία κι αν κουβαλά, στην ουσία επιτυγχάνει την

κάθαρση και τη λύτρωση.

Μέσα στον ποιητικό της χώρο, κατοικεί η ίδια περιστοιχισμένη από τα άψυχα αντικείμενα και από τις αφηρημένες έννοιες. Στις τελευταίες, δίνει υπόσταση υποκειμένων, επιτρέποντάς τους έτσι να κινούνται, να αισθάνονται, να πάσχουν και γενικώς να συμπεριφέρονται ως δρώντα πρόσωπα. Υπάρχει, δηλαδή, κατά κανόνα μία ακινησία του ποιητικού εγώ, του μόνο έμψυχου εγκάτοικου του ποιητικού της κόσμου, και αντιστοίχως μία άενη κινητικότητα του αφηρημένου. Πρόκειται για ένα από τα πιο ευδιάκριτα χαρακτηριστικά της ιδιότυπης ποιητικής φωνής της.

Συνεχή και αδιάλειπτα είναι τα σχόλια που αφορούν την απώλεια του χρόνου και τη φθορά, που αυτή

η απώλεια συνεπάγεται, και διάχυτη η υπαρξιακή αγωνία.

Χαρακτηριστική είναι η γλωσσική της τόλμη που συχνά την οδηγεί σε μία ιδιαίτερα ευρηματική λεξιπλασία.

Η ποίηση της Δημουλά προσφέρει φιλόξενη στέγη σε καθημερινές πληγές και κοινά ανθρώπινα βιώματα, τολμά να δώσει διάσταση ποιητική και φιλοσοφική σε ποιήματα που αντλούν υλικό από το περιβάλλον του οικιακού βίου, και κατορθώνει να άρει τη γυναικεία καθημερινότητα στη σφαίρα της αυθεντικής ποίησης.

Σκύβοντας ουρανό ατένιζα.

Που έφτιαξα από πτώσεις.

Μαζεύοντας σπυρί-σπυρί

ό,τι δεν αφομοίωνε το ύψος.

(Το τελευταίο σώμα μου, 1981)

Ὁ Πληθυντικός Ἀριθμός

**Ὁ ἔρωτας,
ὄνομα οὐσιαστικόν,
πολύ οὐσιαστικόν,
ἐνικοῦ ἀριθμοῦ,
γένους οὔτε θηλυκοῦ οὔτε
ἀρσενικοῦ,
γένους ἀνυπεράσπιστου.¹
Πληθυντικός ἀριθμός
οἱ ἀνυπεράσπιστοι ἔρωτες.**

**Ὁ φόβος,
ὄνομα οὐσιαστικόν,
στήν ἀρχή ἐνικός ἀριθμός
καί μετά πληθυντικός:
οἱ φόβοι.²
Οἱ φόβοι.
γιά ὅλα ἀπό δῶ καί πέρα.**

**Ἡ μνήμη,
κύριο ὄνομα τῶν θλίψεων³,**

ένικοῦ ἀριθμοῦ,
μόνον ένικοῦ ἀριθμοῦ
καί ἄκλιτη.

Ἐ μνήμη, ἤ μνήμη, ἤ μνήμη.

Ἐ νύχτα,
ὄνομα οὐσιαστικόν,
γένους θηλυκοῦ,
ένικός ἀριθμός.
Πληθυντικός ἀριθμός
οἱ νύχτες.

Οἱ νύχτες ἀπό δῶ καί πέρα.

(Τό λίγο τοῦ κόσμου, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

-
1. Τόσο στην αρχαία όσο και στη νέα ελληνική ποίηση, δημοτική και έντεχνη, τα θύματα του έρωτα

είναι κυριολεκτικώς και μεταφορικώς ευάλωτα —επομένως ανυπεράσπιστα: Ἔρως ἀνίκατε μάχαν, αναφέρει το περίφημο χορικό της Αντιγόνης του Σοφοκλή, Γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον (= γλυκόπικρο ερπετό ακαταμάχητο) χαρακτηρίζει η Σαπφώ τον Ἔρωτα, για ἄφυκτον ὄμμα (= βλέμμα που δεν μπορείς να αποφύγεις) γράφει ο Αισχύλος, ἔρως μ' ἔτρωσε (= με πλήγωσε), [Ευριπίδη Ἰππόλυτος], ἔρως ἐτόξευσε [Ευριπίδη Τρωάδες] ἀφύκτοις τόξοισι (= με τόξα που δεν μπορείς να τ' αποφύγεις) [Ευριπίδη, Ἀλκηστις]. Οι αναφορές είναι ενδεικτικές, παρμένες από ένα πλήθος περιπτώσεων. Πρόκειται λοιπόν για έναν κανόνα που παρουσιάζεται στο ποίημά μας ως γραμματικός.

2. Όταν απουσιάζει ο έρωτας, το κενό του το αναπληρώνει ο φόβος (η υπαρξιακή αγωνία), ο οποίος δρα πολλαπλασιαστικά. Αγάπη είναι ο φόβος που μας ενώνει με τους άλλους, γράφει ο Μανόλης Αναγνωστάκης.

3. Το θέμα της μνήμης ως πηγής ψυχικού πόνου συχνό στην ποίηση, ακόμα και σε ποιητές άλλης ποιητικής ατμόσφαιρας:

στο σώμα, στην ενθύμηση πονούμε (Κώστας Καρυωτάκης, [Είμαστε κάτι...], ΚΝΛ Γ ' Λυκείου).

στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο μνησιπήμων πόνος (Γιώργος Σεφέρης, Τελευταίος σταθμός, ΚΝΛ Γ ' Λυκείου).

Δεν ακούει κανένας * όπου κι αν χτυπήσω / η μνήμη με σκοτώνει

(Οδ. Ελύτης, 'Άξιον εστί, ΚΝΛ Α'
Λυκείου).

Σχόλιο

Από τον τίτλο του, το ποίημα μοιάζει σαν να επιδιώκει να ορίσει το τι είναι μία γραμματική έννοια: Ο Πληθυντικός Αριθμός. Συνολικά φαίνεται σαν να είναι η γραμματική «τεχνολόγηση» τεσσάρων ουσιαστικών: του έρωτα, του φόβου, της μνήμης και της νύχτας. Σε ένα δεύτερο επίπεδο όμως, αφηγείται μία μικρή ιστορία και, παρά την ορατή απουσία του ποιητικού υποκειμένου, καταγράφει ένα προσωπικό βίωμα.

Ερωτήσεις

1. Ποια θα μπορούσε να είναι η μικρή ιστορία που εμμέσως καταγράφει το ποίημα;
2. Ποιες λέξεις στο ποίημα χρησιμοποιούνται με διττή σημασία; Να τις επισημάνετε και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους.
3. Από το ποίημα απουσιάζουν παντελώς οι ρηματικοί τύποι. Πώς σχολιάζετε την απουσία τους;

Τὰ Πάθη τῆς Βροχῆς

Ἐν μέσῳ λογισμῶν καί παραλογισμῶν
ἄρχισε κι ἡ βροχή νά λιώνει τά μεσάνυχτα
μ' αὐτόν τόν νικημένο πάντα ἦχο
σί, σί, σί.

5 Ἦχος συρτός, συλλογιστός, συνέρημος,¹
ἦχος κανονικός κανονικῆς βροχῆς.

Ὅμως ὁ παραλογισμός
ἄλλη γραφή κι ἄλλην ἀνάγνωση
μοῦ ἔμαθε γιά τούς ἦχους.

10Κι ὅλη τή νύχτα ἀκούω καί διαβάζω τή βροχή,

σίγμα πλάι σέ γιῶτα, γιῶτα κοντά στό σίγμα,
κρυστάλλινα ψηφία² πού τσουγκρίζουν
καί μουρμουρίζουν ἓνα ἔσύ, ἔσύ, ἔσύ.

Κάθε σταγόνα κι ἓνα ἔσύ,
15 ὅλη τή νύχτα
ὁ ἴδιος παρεξηγημένος ἦχος,
ἀξημέρωτος ἦχος,
ἀξημέρωτη ἀνάγκη ἔσύ,
βραδύγλωσση βροχή,
20 σάν πρόθεση ναυαγισμένη
κάτι μακρύ νά διηγηθεῖ
καί λέει μόνο ἔσύ, ἔσύ,
νοσταλγία δισύλλαβη,

ένταση μονολεκτική,
25τό ένα έσύ σά μνήμη,
τό άλλο σάν μομφή
καί σάν μοιρολατρία,
τόση βροχή για μία άπουσία,
τόση άγρύπνια για μία λέξη,
30πολύ μέ ζάλισε άπόψε ή βροχή
μ' αύτή της τή μεροληψία
όλο έσύ, έσύ, έσύ,
σάν όλα τ' άλλα νά 'ναι άμελητέα
καί μόνο έσύ, έσύ, έσύ.

(Τό λίγο του κόσμου, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. συλλογιστός και συνέρημος· λέξεις πεπποιημένες· συλλογιστός ήχος είναι προφανώς αυτός που συντροφεύει τους λογισμούς και συνέρημος ο σύντροφος της ερημίας (= μοναξιάς).
2. κρυστάλλινα ψηφία· εκτός από την ακουστική υπάρχει εδώ και οπτική εικόνα σχετιζόμενη με τη γραφή της λέξης εσύ· το ύψιλον έχει σχήμα ποτηριού. Πρόκειται για την άλλη γραφή κι άλλη ανάγνωση, που ουσιαστικά είναι άλλη γραφή κι άλλη ανάγνωση βασανιστικών ερωτικών συναισθημάτων που γεννά η απουσία και τα επιτείνει η μελαγχολική βροχή.

Σχόλιο

Το ποίημα, σύμφωνα με τον τίτλο του, είναι μία αφήγηση των παθών της βροχής. Πρόκειται για ένα ιδιότυπο συμβολισμό που αυτοπαρουσιάζεται ήδη με τον τίτλο του ποιήματος. Το σύμβολο (η βροχή) από αντικείμενο γίνεται υποκείμενο του ποιήματος, φορέας συναισθημάτων και φορέας ποιητικής δράσης, ενώ το αληθινό υποκείμενο — η ποιήτρια— απαλλαγμένη από το βάρος του βασανιστικού και γεμάτου ένταση συναισθήματος που προκαλεί η ερωτική στέρηση και η ερωτική απουσία, αναλαμβάνει τον περιθωριακό ρόλο του παρατηρητή των συναισθημάτων της, τα οποία δεν διστάζει και να σχολιάζει και να σαρκάζει.

Ερωτήσεις

1. Να εντοπίσετε τις παρηχήσεις και να δείξετε αν υπηρετούν την ατμόσφαιρα του ποιήματος.
2. Ποια είναι η ψυχική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου; Ποια είναι τα συναισθήματα από τα οποία διακατέχεται; Τα συναισθήματα αυτά δηλώνονται ή υποδηλώνονται; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Ενώ στο ποίημα κυριαρχεί η λέξη εσύ, εντούτοις το δεύτερο ρηματικό πρόσωπο απουσιάζει. Να σχολιάσετε την απουσία του δευτέρου ρηματικού προσώπου. Υπηρετεί η απουσία αυτή το ποιητικό αποτέλεσμα;

Σημείο Αναγνωρίσεως ἄγαλμα γυναίκας μέ δεμένα χέρια

“Όλοι σέ λένε κατευθείαν ἄγαλμα,
ἐγώ σέ προσφωνῶ γυναίκα κατευθείαν.

Στολίζεις κάποιο πάρκο¹.

Ἄπό μακριά ἐξαπατᾶς.

- 5 Θαρρεῖ κανείς πώς ἔχεις ἐλαφρά ἀνακαθήσει
νά θυμηθεῖς ἕνα ὠραῖο ὄνειρο πού εἶδες,
πώς παίρνεις φόρα νά τό ζήσεις.
Ἄπό κοντά ξεκαθαρίζει τό ὄνειρο:
δεμένα εἶναι πισθάγκωνα τά χέρια σου

**10μ' ἕνα σκοινί μαρμάρينو
κι ἡ στάση σου εἶναι ἡ θέλησή σου
κάτι νά σέ βοηθήσει νά ξεφύγεις
τήν ἀγωνία τοῦ αἰχμάλωτου.**

Ἔτσι σέ παραγγείλανε στό γλύπτη:

15αἰχμάλωτη.

Δέν μπορεῖς

**οὔτε μιά βροχή νά ζυγίσεις στό χέρι σου,
οὔτε μιά ἐλαφριά μαργαρίτα.**

Δεμένα εἶναι τά χέρια σου.

20Καί δέν εἶν' τό μάρμαρο μόνο ὁ Ἄργος.²

Ἄν κάτι πήγαινε ν' ἀλλάξει

στήν πορεία τῶν μαρμάρων,

ἄν ἄρχιζαν τ' ἀγάλματα ἀγῶνες

για ἐλευθερίες καί ἰσότητες,
25 ὅπως οἱ δοῦλοι,
οἱ νεκροί
καί τό αἴσθημά μας,
ἐσύ θά πορευόσουνα
μέσ στήν κοσμογονία τῶν μαρμάρων
30 μέ δεμένα πάλι τά χέρια, αἰχμάλωτη.

“Ὅλοι σέ λένε κατευθείαν ἄγαλμα,
ἐγώ σέ λέω γυναίκα ἀμέσως.
”Ὅχι γιατί γυναίκα σέ παρέδωσε
στό μάρμαρο ὁ γλύπτης
35 κι ὑπόσχονται οἱ γοφοί σου
εὐγονία³ ἀγαλμάτων,

**καλή σοδειά ἀκινήσιας.
Γιά τά δεμένα χέρια σου, πού ἔχεις
ὅσους πολλούς αἰῶνες σέ γνωρίζω,
40σέ λέω γυναίκα.**

**Σέ λέω γυναίκα
γιατ' εἶσ' αἰχμάλωτη.**

(Τό λίγο τοῦ κόσμου, 1971)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

-
- 1. Πρόκειται για το μαρμάρινο γλυπτό του Κων-
σταντίνου Σεφερλή «Η Βόρειος Ἴηπειρος» (1951)**

που βρίσκεται στην Πλατεία Τοσίτσα της Αθήνας, στο πάρκο μεταξύ Πολυτεχνείου και Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (βλ. σχετική εικόνα, σ. 102). Η αναφορά στο εξωκειμενικό αυτό στοιχείο γίνεται, επειδή στο ποίημα η παράσταση της αλυσοδεμένης γυναίκας προσλαμβάνεται όχι ως ιστορική και εθνική αλληγορία, αλλά ως σύμβολο της κοινωνικής καταπίεσης του γυναικείου φύλου. Το τελευταίο μπορεί να γίνει αφορμή μιας ενδιαφέρουσας συζήτησης γύρω από την πρόσληψη του έργου της Τέχνης από το κοινό, του οποίου τον ρόλο παίζει στην προκειμένη περίπτωση η ποιήτρια.

2. 'Άργος' ο πανόπτης Άργος, το μυθικό τέρας με τα εκατό μάτια, στον οποίο η Ήρα είχε αναθέσει

να κρατάει αιχμάλωτη (δεμένη σε ένα δέντρο) τη μυθική Ιώ. Αξίζει να σημειωθεί πως η Ιώ είναι το μυθικό σύμβολο της κατατρεγμένης γυναίκας.

3. ευγονία· η απόκτηση πολλών γόνων (παιδιών).

Σχόλιο

Στο ποίημα, παρακολουθούμε τη συνομιλία της ποιήτριας με ένα γυναικείο άγαλμα που στολίζει κάποιο πάρκο. Το εξωτερικό αυτό ερέθισμα γίνεται αφορμή για ένα ποιητικό σχόλιο γύρω από τη γυναίκα και τη θέση της ανά τους αιώνες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι στο ποίημα αναιρείται ο συμβολισμός του γλυπτού και λειτουργεί τελικά ως σύμβολο το πρότυπο του γλύπτη (δηλ. η αιχμάλωτη γυναίκα).

**Φωτ.: Αρχαιολογική Υπηρεσία Δήμου
Αθηναίων**

Ερωτήσεις

1. Ποιο εξωτερικό ερέθισμα αποτέλεσε την αφετηρία του ποιήματος και πώς αυτό συνδέεται με το Σημείο αναγνωρίσεως του τίτλου;
2. Είναι σωστή η άποψη πως στο ποίημα αναιρείται ο συμβολισμός του γλυπτού για να λειτουργήσει τελικά ως σύμβολο του γλύπτη;
3. Να σχολιάσετε τους στίχους:
Για τα δεμένα χέρια σου που έχεις
/ όσους πολλούς αιώνες σε γνωρίζω,
/ σε λέω γυναίκα.

Εργασίες

1. Να εξετάσετε συγκριτικά Το σημείο αναγνωρίσεως της Δημουλά με το ποίημα της Ζωής

Καρέλλη Ο έφηβος των Αντικυθήρων (βλ. Παράλληλα Κείμενα).

2. Όταν προσεγγίζουμε ένα έργο τέχνης με το προσωπικό μιας βιωματικό υλικό, είναι δυνατόν να οδηγηθούμε σε ερμηνεία του που αναιρεί τις προθέσεις του δημιουργού του. Μπορεί η «ερμηνεία» μας αυτή να γίνει αφετηρία μιας άλλης πρωτότυπης καλλιτεχνικής δημιουργίας;

Σκόνη

Λυτᾶμαι τίς νοικοκυρές
ἔτσι πού ἀγωνίζονται
κάθε πρωί νά διώχνουν ἀπ' τό σπίτι τους τή σκό-
νη,
σκόνη, ὕστατη σάρκα τοῦ ἄσαρκου.

- 5 Σκοῦπες σκουπάκια
ρουφηχτήρια φτερά τιναχτήρια
ξεσκονόπανα κουρελόπανα κλόουν
θόρυβοι καί τρόποι ἀκροβάτες,¹
μαστίγιο πέφτουν οἱ κινήσεις
10 πάνω στήν κατοικίδια σκόνη.

Κάθε πρῶι μπαλκόνια καί παράθυρα
ἀκρωτηριάζουνε μιά δράση καί μιάν ἔξαψη:
ἀσώματα κεφάλια χοροπηδᾶνε σάν γιογιό,
χέρια ἐξέχουν καί σφραδάζουν
15 σάν κάτι νά τά σφάζει ἀπό μέσα,
σπασμένα σώματα μισά
πού τά πριόνισε τό σκύψιμο.
Ἄλλο ἓνα σπάσιμο τοῦ Ὀλόκληρου.²
Ὀλο σπάζει αὐτό,
20 πρίν κἀν ὑπάρξει σπάζει
καί σάν νά εἶναι γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό σκοπό,
γιά νά μήν εἶναι.
Ὀλόκληρη ζωή σοῦ λέει ὁ ἄλλος.

**Ἄπό ποῦ ὡς ποῦ ὀλόκληρη
25 μ' ἓνα σπασμένο πάντα μέτρο πού κρατᾶτε
καί μετᾶμε;
Ἄξιολύπητη λέξη τό Ὀλόκληρο.
Σωματώδης ἄλλοπαρμένη περιφέρεται.
Γι' αὐτό τή φωνάζουν τρελή τά μπατίρια μεγέθη.**

**30 Τινάγματα τινάγματα
νά φύγει ἢ σκόνη ἀπ' τίς ρηχές
νά φύγει κι ἀπό τίς βαθιές φωλιές τοῦ ὕπνου,
σεντόνια καί σκεπάσματα.**

**Κι ἐκεῖνες οἱ φορές
35 ὅπου πετάγεται τό σῶμα τρομαγμένο
νύχτα κι οὐρλιάζει Θέ μου μικραίνω,**

- θά τιναχθοῦν κι αὐτές σάν σκόνη,
σκόνη ἢ ἐλάττωση κι ὁ τρόμος
καί πῶς δέν τά ἀντέχω τά τινάγματα
40 τοῦ μέσα βίου ἔξω.
Πρησμένα μαξιλάρια τοῦ ὕπνου
φριχτά γρονθοκοποῦνται καί φοβᾶμαι
τρέμω μή γίνουνε ζημιές:
εἶν' οἱ κρυστάλλινες διαθῆκες τῶν ὀνείρων ἐκεῖ μέ-
σα.
45 Ὅλα τά ὄνειρα ὄνειρο τά κληρονομεῖ
καί ἄνθρωπος κανένα.³
Τρέμω, τέτοια παγκόσμια ἀποκλήρωση
δέν τό ἀντέχω νά τινάζεται σάν σκόνη.
Χτυπήματα χαλιῶν

- 50 νά βγεῖ ἡ σκόνη ἀπ' τῶν σχεδίων τίς φωλιές,
νά γκρεμιστεῖ ἀπ' τὰ γεφύρια τῶν χρωμάτων.
Κι ὁ γρήγορος βηματισμός
ὁ τρελαμένος πέρα δῶθε μές στό σπίτι
μέσ στή ρηχή ἐμπιστοσύνη τῶν χαλιῶν
- 55 νά μήν ἀκοῦν οἱ ἀποκάτω τί βαδίζει⁴
νά μήν ἀκοῦνε τί δέν συμβαδίζει,
θά τιναχθεῖ κι αὐτός σάν σκόνη
καί πῶς δέν τὰ ἀντέχω τὰ τινάγματα
τοῦ μέσα βίου ἔξω.
- 60 Λυπᾶμαι τίς νοικοκυρές
τόν ἄγονό τους κόπτο.
Δέν φεύγει ἡ σκόνη, δέν στερεύει.
Κάθε πού πάει ὁ καιρός καιρό νά συναντήσῃ

καινούργια συμφωνία σκόνης κλείνεται.
65 Οἱ προφυλάξεις ἀπ' αὐτήν —τό Καθαρό
καί ἡ Σταθερότης —μέσα ἐπιστροφῆς της.
Τή φέρνουν πρῶτες καί καλύτερες.
Δέν ἔχω δεῖ πιό σκονισμένες ἐπιφάνειες ἀπό
δαῦτες.
Ὡς καί τό Φῶς τό πεντακάθαρο
70 χαρούμενη μεταφορά τῆς σκόνης:
εἶν' ἓνα θαῦμα νά τή βλέπεις
πῶς προχωρεῖ ἀκίνητη πάνω σ' ἀκτίνα ἡλίου,
σά νά πατάει σέ σκάλα κυλιόμενη
ἀπ' αὐτές τίς μοντέρνες, τίς ὑπνωτισμένες,
75 μέ τά εὐνουχισμένα σκαλοπάτια.
Μεταφέρεται

ὄρατή σάν ἀέρας χοντρά ἀλεσμένος
νά ξαναμπεῖ ἀπ' τ' ἀνοιχτά παράθυρα
τούς ἀνοιχτούς της νόμους.

80 Ἡ ὕπαρξή μας σπίτι της καί μέλλον της.

Ἄνοικοκύρευτη ἐγώ, τήν ἀφήνω νά κάθεται.
Μελετηρή στή ράχη ἑνός βιβλίου
πού μιλάει γιά τό Γῆρας.

85 Στή φρόνιμη φωτογραφία τῶν παιδιῶν μου
ὅταν αὐτά μέ φόραγαν
λευκή κολλαριστή ὀλοστρόγγυλη Μητέρα
χαλαρά ἀπό μέσα ραμμένη
μέ κρυφές ἀραιές βελονιές
στή σχολική ποδιά τους.

90 Τώρα ντυθήκανε Μεγάλα τά παιδιά μου,
φοράει ή σκόνη τώρα τήν ποδιά τους
τόν στρογγυλό γιακά,
μέ φοράει Μητέρα ή σκόνη
—έτσι πρέπει νά ράβονται

95 οί σχέσεις κι οί εξαρτήσεις,
μέ άραιές χαλαρές βελονιές,
γιά νάμποροῦν νά ξηλώνονται εύκολα.
Ποτέ δέν ξεσκονίζω
τόν όρειχάλκινο άθλητή

100πού διακοσμεῖ μεγάλο όρειχάλκινο ρολόγι.
Τόσο μυώδη τά μέλη του
πού μοιάζουν θυμωμένα.
Ίσως γιατί τόν άναγκάζουν νά γυμνάζει

κάτι πολύ άόρατο,
105μπορεΐ τό χρόνο νά γυμνάζει,
μπορεΐ νά θέλει ό χρόνος νά μπορεΐ
πιό γρήγορα νά τρέχει άπ' όσο τρέχει.⁵
Έπίδοση πού χαροποιεΐ τή σκόνη.

Κάθεται στόν καθρέφτη μου,
110δικός της, τής τόν χάρισα.
Χέρσο πράμα, τί νά τό 'κανα;⁶
Έπαψα νά καλλιεργώ τά πρόσωπά μου εκεί μέσα,
δέν έχω όρεξη νά όργώνω άλλαγές
καί νά διπλασιάζομαι άλλιώςτικη.
115Τήν άφήνω νά κάθεται
τήν άφήνω νά έρχεται

μέ τό τσουβάλι νά ἔρχεται
τήν ἀφήνω νά χύνεται ἀπάνω μου
σαν ἀλεσμένη διήγηση μεγάλης ἱστορίας,
120 τήν ἀφήνω νά ἔρχεται γρήγορα γρήγορη
σαν χρόνος πού γυμνάστηκε
πιό γρήγορα νά τρέχει ἀπ' ὅσο τρέχει
καί κάθεται βαριά μπατάλα⁷ σκόνη,
τήν ἀφήνω νά κάθεται, χρονίζει,
125 μπατάλα μέ σκεπάζει, τήν ἀφήνω
νά μέ σκεπάζει τήν ἀφήνω
μέ σκεπάζει
νά μέ ξεχνᾷς⁸ τήν ἀφήνω
νά μέ ξεχνᾷς ἀφήνω
130 μέ ξεχνᾷς

**νά μέ ξεχνᾶς
σέ ἀφήνω
γιατί δέν τά άντέχω τά τινάγματα
τοῦ μέσα βίου ἔξω.**

(Τό τελευταῖο σῶμα μου, 1981)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. **τρόποι ακροβάτες· χρήση ουσιαστικού στη θέση του επιθέτου· πρόκειται για ένα από τα χαρακτηριστικά της ποιητικής τεχνικής της Δημουλά.**
2. **Σχόλιο για την πολυδιάσπαση του σύγχρονου ανθρώπου και τον κατακερματισμό του σε ποικίλες δραστηριότητες.**
3. **Σχόλιο για το τραύμα της συνάντησης του ονείρου με την αντιποιητικότητα του καθημερινού βίου.**
4. **Σχόλιο για την αναγκαστική τήρηση κοινωνικών συμβάσεων.**
5. **Και εδώ το οικείο στην ποίηση της Δημουλά θέμα του άγχους που προκαλεί το πέρασμα του χρόνου.**

6. (βλ. Κ. Καβάφης, Μελαγχολία Ιάσωνος Κλεάνδρου...: Το γήρασμα του σώματος και της μορφής μου είναι πληγή από φριχτό μαχαίρι).
7. μπατάλα· δυσκίνητη.
8. Να προσεχθεί η μετάβαση από το τρίτο στο δεύτερο ρηματικό πρόσωπο.

Σχόλιο

Το ποίημα, με τον χαρακτηριστικό τίτλο Σκόνη, με αφηγήτρια μία γυναίκα που γνωρίζει καλά την καθημερινή ζωή μιας νοικοκυράς, διευρύνει σταδιακά την οπτική του, από την καθημερινότητα της οικιακής εργασίας σε ένα ευρύτερο σχόλιο γύρω από τη φθορά του χρόνου και τη σκόνη που επικάθεται πάνω στις

ανθρώπινες σχέσεις. Ιδιαίτερως θα πρέπει να προσεχθεί το ευρηματικό τέλος, το οποίο προσδίδει στο ποίημα δραματική λειτουργία.

Ερωτήσεις

- 1. Ποια στοιχεία του ποιήματος μας επιτρέπουν να συνθέσουμε το πρόσωπο της γυναίκας που αφηγείται;**
- 2. α΄. Αποκτά η σκόνη διαστάσεις συμβόλου; β΄ Συμφωνείτε με την άποψη ότι πίσω από το σχόλιο για τη σκόνη λανθάνει ένα αίτημα για μια άλλη ζωή; Ποιο είναι το αίτημα αυτό;**
- 3. Συμφωνείτε ότι στο ποίημα υπάρχει δραματική λειτουργία; Αν ναι, ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που προσδίδουν στο ποίημα τα χαρακτηριστικά ενός δραματικού μονολόγου;**

Εργασία

Μελετήστε συγκριτικά τη Σκόνη της Κικής Δημοουλά με τη Σονάτα του Σεληνόφωτος του Γιάννη Ρίτσου.

«Πολιτεία» έργο του Σπύρου Βασιλείου.

Κονιάκ Μηδέν Άστέρων*

Χαμένα πᾶνε έντελῶς τά λόγια τῶν δακρύων.

Όταν μιλάει ἡ ἄταξία ἡ τάξη νά σωπαίνει

— ἔχει μεγάλη πείρα ὁ χαμός.

Τώρα πρέπει νά σταθοῦμε στό πλευρό

5 τοῦ ἀνώφελου.

Σιγά-σιγά νά ξαναβρεῖ τό λέγειν της ἡ μνήμη

νά δίνει ὠραῖες συμβουλές μακροζωίας

σέ ὅ,τι ἔχει πεθάνει.

Άς σταθοῦμε στό πλευρό ἐτούτης τῆς μικρῆς

10φωτογραφίας

πού εἶναι ἀκόμα στόν ἀνθό τοῦ μέλλοντός της:

**νέοι άνώφελα λιγάκι άγκαλιασμένοι
ένώπιον άνωνύμως εύθυμούσης παραλίας.
Ναύπλιο Εύβοια Σκόπελος;
Θά πειϊς
καί ποϋ δέν ήταν τότε θάλασσα.**

(Χάϊρε ποτέ, 1988)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

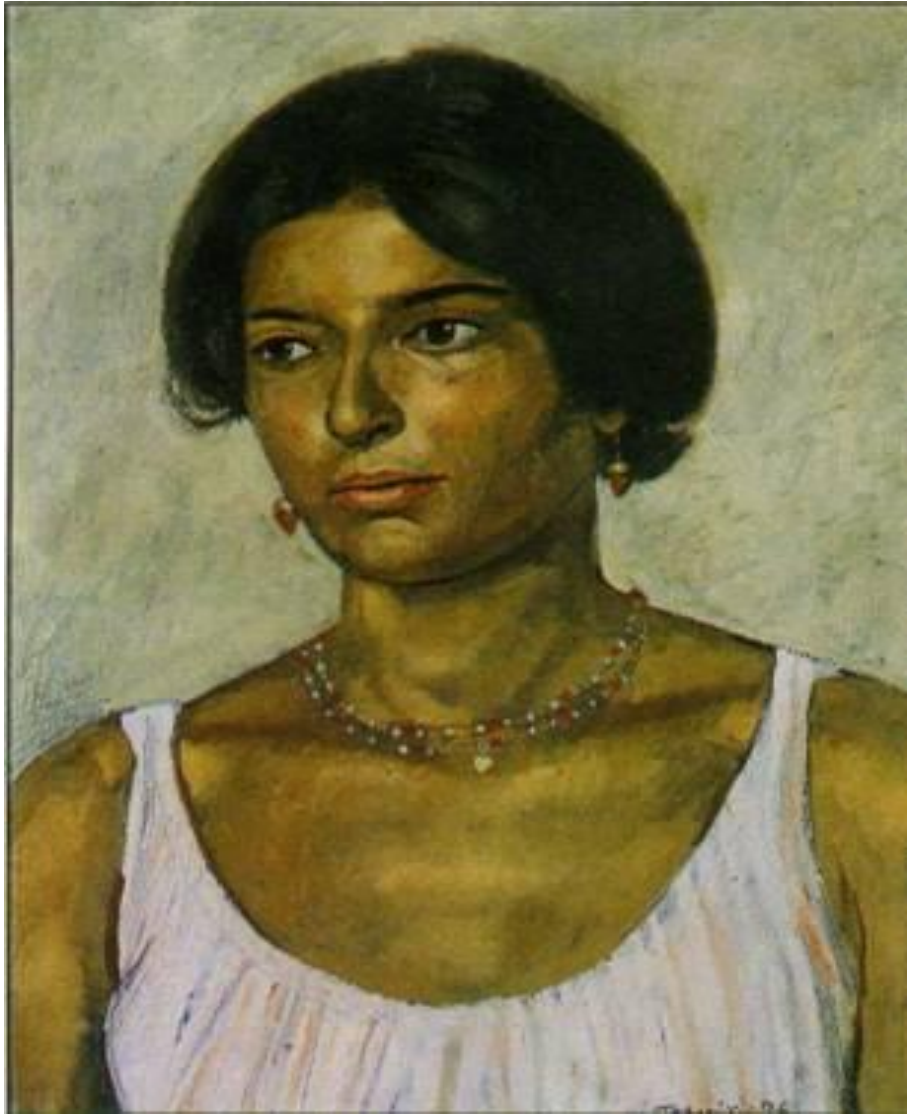
* Ο τίτλος, Κονιάκ μηδέν αστέρων, χαρακτηριστικός: ένα δυνατό ποτό που έχει πια ξεθυμάνει.

Σχόλιο

Η μνήμη αναλαμβάνει στο ποίημα να αναπληρώνει την απώλεια βρίσκοντας καταφύγιο σε μια παλιά φωτογραφία (θέμα αγαπημένο στην ποίηση της Δημουλά).

Ερωτήσεις

- 1. Ποια η σχέση του τίτλου με το περιεχόμενο του ποιήματος;**
- 2. Τι απεικονίζει κατά τη γνώμη σας η παλιά φωτογραφία;**
- 3. Ποιες έννοιες αποκτούν στο ποίημα υπόσταση υποκειμένων;**
- 4. Γιατί δεν έχει σημασία ο ακριβής προσδιορισμός του τόπου; Γιατί ήταν παντού τότε θάλασσα; Αποκτά η λέξη θάλασσα διαστάσεις συμβόλου στο ποίημα; Τι εντέλει σημαίνει το να είναι παντού θάλασσα; Και τι θα σήμαινε το να μην είναι πουθενά;**

**«Προσωπογραφία», 1976, έργο του
Γιάννη Τσαρούχη.**

Γᾶς Ὀμφαλός*

III

Ἀναστηλώνεται Νοέμβρης τῶν Δελφῶν.

Ἀπόβροχο στίς μετόπες¹ τῆς ἀπορρόφησής του.

Σύννεφα πού δέν θά φύγουν μοιράζονται θρόνους.

Ζωφόροι² φύλλων κίτρινων κοσμοῦν

5 ἀντισεισμικά ἀνάκτορα ἀνέμων.

Πομπή σκαλοπατιῶν.

Προπορεύονται οἱ ἀρχές τοῦ τόπου· σαρκοφάγοι.³

Ἀκολουθοῦν βασιλεῖς, προσκυνητές τῆς προφητείας

ἀρχηγοί πολέμων μέ δῶρα πού στέλνει ἡ φιλοδοξία
10 στούς μάντεις της· αἰῶνες κοιλαράδες βραδυκίνητοι
μέ τίς ἐπαναλήψεις παλλακίδες⁴ τους.
Φρουρά τῆς ροῆς σωματοφύλακες ἐκατέρωθεν·
σαρκοφάγοι πάλι μέ τίς περικνημίδες τους
—τσουκνίδες καί ξερόχορτα.

15 Καθ' ὁδόν, στέψη σκέψης
πού ἔκανα γιά σένα, ἐπ' ἀνδραγαθία:
μέ τήν ἀπουσία σου μεγάλωσες
ἐξάπλωσες τῶν ἀφανῶν⁵ τίς κτήσεις.

Ταξιθέτριες πέτρες στό θέατρο.
20 Στή σειρά τῶν ἐπισήμων κάθονται θυμάρια.
Τζαμπατζῆδες θεατρόφιλοι βράχοι τριγύρω

κρέμονται σκαρφαλωμένοι στὸν ἀπόηχο.
Στὸν κορυφαῖο ρόλο της ἡ τραγωδὸς αὐλαία.
Ἐνθουσιώδους παρακμῆς χειροκροτήματα⁶
25μπιζάρουν⁷ μέλισσες κι ἄλλα βομβώδη
μελιστάλακτα κεντριά, αἰώρησης κάνιστρα⁸
μέ φρεσκοκομμένες πεταλοῦδες
ραίνουν τὴν πρωταγωνίστρια ἑρμηνεία μας.
Ψηλά, ἀπὸ τό στάδιο, ἔξακοντίζονται ἰαχές
30κύκλοι δρομεῖς ἐπευφημοῦνται
νικητῆς ἀνακηρύσσεται
ἕνας-ἕνας πού κλείνει.

Ἐπακολουθῶ. Στέρνες βωμοί ἄδυτα θυσιῶν
ὑδραγωγεία κινήτρων, ἡ ἀρχαιότερη Πυθία:

35 ἡ σαρκοφάγος πάλι. Ἀλλά ἡ ζωὴ
τόν ἀποφεύγει τό χρησμό της.

Στάση σκέψης πού κάνω γιά ὅλες
τίς σπασμένες ἀρτιότητες: «τό κάτω μέρος
μαρμάρινης τρεχούσης γυναικός»,⁹
40 βῆμα ἀβοήθητο ποδιοῦ πρὸς χαμένο σῶμα,
μόνο ἡ κουλουριασμένη κίνηση
ἀνώνυμου νεκροῦ πολεμιστῆ
δίπλα σέ ἀπόστρατη ἀσπίδα
καί «δούλης νεαῶς τό σπασμένο κάτοπτρο»
45—τώρα πῶς θά καλλωπίζεται ἡ ὑποδούλωση.
Σφίγξ¹⁰ καθρεφτίζει τό ἀναπάντητο.

Καντίνες. Κάτι γιά τό δρόμο. Σάντουιτς,
ἀναψυκτικά, ἐμφιαλωμένο λάλον¹¹ ὕδωρ.
Μάρμαρα πάλι, ἀφιερώματα¹² σέ πέτρες
50 χαραγμένες. Δύσκολα διαβάζω.
Τό σκληρό ἔμαθα πῶς χαράζει
ἀλλά ὄχι πῶς χαράζεται.
Ἄργά συλλαβίζοντας ἀναστηλώνω
μόνο τή λέξη ΕΠΤΟΗΘΗ.¹³ Μόνο; Ὅχι καί μόνο.
55 Ἄκουστό ἀνά τόν κόσμο τό Ἐπποήθη.
Μαντεῖο.
Γᾶς ὀμφαλός.

(Χαῖρε Ποτέ, 1988)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Γᾶς ὀμφαλός· ο ομφαλός της γης. Ἐτσι αποκαλούνταν κατά την αρχαιότητα ο χώρος των Δελφών. Γλυ-πτή παράσταση του ομφαλού ήταν τοποθετημένη μέσα στο ἄδυτο του ναού του Απόλλωνος. Αντί-γραφο του περίφημου δελφικού ομφαλού συναντάει κανείς ανεβαί-νοντας τη σκάλα του μουσείου των Δελφών.

1. Μετόπη· μαρμάρινη πλάκα που μαζί με τα τρίγλυφα αποτε-λεί το διάζωμα (= επιφάνεια με-ταξύ γείσου και επιστυλίου) των αρχαίων δωρικών ναών.
2. ζωφόρος· η ζώνη ανάμεσα στο επιστύλιο και στο γείσο των κλασικών ιωνικών ναών, συνή-

θως κοσμούμενη με ανάγλυφες παραστάσεις. Και οι δύο λέξεις (ζωφόρος και μετόπη) χρησιμοποιούνται με μεταφορική σημασία και αποδίδονται στο φυσικό τοπίο.

3. Σαρκοφάγος· μαρμάρινη ή πήλινη λάρνακα, στην οποία οι αρχαίοι έθεταν το σώμα του νεκρού. Το όνομα σαρκοφάγος εμφανίζεται από τα τελευταία χρόνια της ελληνιστικής εποχής, αλλά η χρήση της γενικεύεται κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Η λέξη στο ποίημα χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της φθοράς και του θανάτου.
4. Παλλακίς· η γυναίκα που συμβιώνει με άνδρα χωρίς νόμιμο γάμο· η λέξη, συνδεδεμένη με τον αποδεκτό κατά την αρχαιότητα θεσμό της παλλακείας,

χρησιμοποιείται εδώ με σημασία μεταφορική.

5. Η λέξη έμμεσα παραπέμπει στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη: μία δέ κλίνη κενή φέρεται έστρωμένη τῶν αφανῶν, οἳ ἂν μή εὐρεθῶσιν ές ἀναίρεσιν. Η φράση είναι χαραγμένη ως επιτύμβιο επίγραμμα στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Στο ποίημα η αναφορά γίνεται στο αγαπημένο πρόσωπο που έχει πεθάνει.
6. Ποιητικό σχόλιο σχετιζόμενο με το τραύμα της συνάντησης του αρχαίου πολιτισμού με τη σύγχρονη πραγματικότητα (βλ. Γιώργος Σεφέρης, Ο βασιλιάς της Ασίνης, ΚΝΛ, Γ' Λυκείου):

κι ο τόπος σαν το μεγάλο
πλατανόφυλλο που παρασέρνει
ο χείμαρρος του ήλιου

με τ' αρχαία μνημεία και τη σύγχρονη θλίψη.

7. μπιζάρω· (<επιφών. μπις < bis (= δις), ανακαλώ στη σκηνή τους ηθοποιούς, μουσικούς κλπ.
8. κάνιστρο· καλάθι πλατύ και άβαθο, πανέρι.
9. Τα εντός εισαγωγικών προφανώς αφορούν τις πινακίδες που συνοδεύουν τα εκθέματα του Μουσείου των Δελφών.
10. Η Σφίγγα των Ναξίων (570-560 π.Χ.) αφιέρωμα των Ναξίων στον Απόλλωνα, είναι ένα από τα μεγαλύτερα πλαστικά έργα από όσα βρέθηκαν στους Δελφούς. Η λέξη εδώ με μεταφορική σημασία.
11. Υπαινικτική αναφορά στο λάλον ὕδωρ που ανάβρυζε από την Κασταλία πηγή, αλλά και στον περίφημο, τελευταίο κατά την

παράδοση, δελφικό χρησμό,
που δόθηκε στον αυτοκράτορα
Ιουλιανό:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ: Χαμαί πέσε
δαίδαλος αὐλά·
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ
μάντιδα δάφνην,
Οὐ παγάν λαλέουσιν· ἀπέσβετο
καί λάλον ὕδωρ.

12. Πρόκειται για τις αναθηματικές
(= αφιερωματικές) επιγραφές
που συναντά κανείς στο υπό-
στεγο μπροστά από το Μουσείο
των Δελφών.

13. επτοήθη· ταραχθηκε, φοβήθη-
κε (πτοούμαι = ταρασσομαι).
Σχόλιο για το δέος που προκαλεί
στον άνθρωπο η απτή (σπασμέ-
νες αρτιότητες) συνάντηση με τη
φθορά.

Σχόλιο

Το ποίημα είναι, σε ένα πρώτο επίπεδο, αφήγηση ενός μοναχικού αρχαιολογικού περιπάτου μιας γυναίκας σημαδεμένης από την απώλεια του αγαπημένου της προσώπου στον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών, από την είσοδο με τις ρωμαϊκές σαρκοφάγους μέχρι το αρχαίο θέατρο, το στάδιο και το μουσείο. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, είναι ένα σχόλιο για τη φθορά, την απώλεια και τον υπαρξιακό φόβο που προκαλεί η επαφή του μοναχικού ανθρώπου με τις ορατές συνέπειες του χρόνου πάνω στα πράγματα.

Ερωτήσεις

1. Πώς περιγράφεται το φυσικό τοπίο; Τι είδους στοιχεία τού αποδίδονται;

2. **Επισημάνετε τις αναφορές του ποιήματος στις σαρκοφάγους. Να εντοπίσετε τα σχήματα λόγου που συνοδεύουν τις αναφορές αυτές και να τα σχολιάσετε.**
3. **Ποια είναι η συναισθηματική κατάσταση του προσώπου που αφηγείται; Να αιτιολογήσετε την απάντηση με αναφορές στο κείμενο.**
4. **Θα συμφωνούσατε με την άποψη πως στην περιγραφή του αρχαίου θεάτρου και του σταδίου δίδεται η εντύπωση μιας κίνησης για να υπογραμμισθεί η ερήμωση και η ακινησία; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.**

Εργασίες

Να διαβάσετε το ποίημα Δελφική εορτή του Κώστα Καρυωτάκη (Βλ. Παράλληλα Κείμενα) και να

**αναζητήσετε κοινά στοιχεία με το
ποίημα Γᾶς ὀμφαλός της Δημουλά.**

**«Η σφίγγα των Ναξίων», Μουσείο
Δελφών.**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

• ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Εισαγωγή.....13

Κείμενα – Σχόλια–

Ερωτήσεις.....18

Η ΠΟΙΗΤΡΙΑ ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ

Εισαγωγή.....105

Κείμενο – Σχόλια

Ερωτήσεις.....110

Βάσει του ν.3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑΛ. και των ΕΠΑ.Σ και τυπώνονται από το ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν από τα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

**Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από
δικαιώματα (copyright), ή η χρήση
του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς
τη γραπτή άδεια του Υπουργείου
Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και
Θρησκευμάτων/ΙΤΥΕ- ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.**